

International Journal of Languages' Education and Teaching

Volume 5, Issue 3, September 2017, p. 320-351

Received	Reviewed	Published	Doi Number
28.06.2017	18.07.2017	27.09.2017	10.18298/ijlet.1810

Contributions to Turkish Dictionary from Oktay Akbal's Stories

Hasene AYDIN ¹

ABSTRACT

It is known that literary works have a very important place in determining the existence of vocabulary in languages. Writers and poets work on language units in the context of their own styles and opinions, using the possibilities offered by the language in their works. Thus, when the literary works are revealed, the materials of the language are also presented. In these works it is often seen that vocabulary is expanded and enriched with new uses. Therefore, the contribution of the artists who are interested in literature to the formation of vocabulary cannot be denied. In this study, Oktay Akbal, one of the most important figures of Turkish literature and who is best known for his stories was taken as an example. The stories of Akbal, who wrote for more than fifty years, until the end of his life, were evaluated in terms of contributions to the Turkish Dictionary. Within the scope of the study, the words (*noktalaşmak, telaşçı* etc.), phrases (*sokaklık elbise, hayal yıkıntısı, yorgun ölgün, geceler gündüzler dolusu* etc.), expressions (*göz kulak kesilmek, yüreğine soğuk sular boşanmak, kurası gelmek* etc.) used in the author's stories but not found in the Turkish Dictionary were examined. Also the language units (*büçür, bildik, uyuklamak, gükül gükül* etc.) which are in the dictionary but used in the stories with different meanings or tasks and suitable examples for some headings (*findıkçı: Baş örtülü taze tam findıkçıydı, her defa bir başkasiyle; vergi: Bu konuda Zekâi beyin de kendine vergi ne güzel fikirleri vardı, ne eşsiz buluşları?* etc.) that have been given meaning in the dictionary but are not embodied in witnesses were studied. In this sense, it is aimed to contribute to Turkish dictionary studies by detecting new uses.

Key Words: Oktay Akbal, story, Turkish Dictionary, vocabulary, contribution.

Oktay Akbal'ın Öykülerinden Türkçe Sözlük'e Katkılar ²

ÖZET

Edebî eserlerin, dillerdeki söz varlığını tespit etmede oldukça önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Yazar ve şairler, ürettikleri çalışmalarda dilin kendilerine sunduğu olanaklardan yararlanarak dil birimlerini üslupları ve görüşleri çerçevesinde işlerler. Böylece edebî değeri olan eserler ortaya çıkarken araç olarak kullanılan dile ait malzemeler de sunulmuş olur. Bu eserlerde çoğu zaman yeni kullanımlarla söz dağarcığının genişletildiği ve zenginleştirildiği görülür. Dolayısıyla edebiyatla ilgilenen sanatçıların söz varlığı oluşumuna katkıları yadsınamaz. Bu çalışmada da Türk edebiyatının önemli isimlerinden ve daha çok öykücülüğüyle tanınmış Oktay Akbal, örnek olarak alınmış ve ömrünün sonuna kadar olmak üzere elli yılı aşkın bir süre yazı yazan Akbal'ın öyküleri, Türkçe Sözlük'e katkıları bakımından değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında yazarın öykülerinde kullandığı ancak Türkçe Sözlük'te yer bulamamış sözcükler (*noktalaşmak, telaşçı* vb.), sözcük öbekleri (*sokaklık elbise, hayal yıkıntısı, yorgun ölgün, geceler gündüzler dolusu* vb.), deyimler (*göz kulak kesilmek, yüreğine soğuk sular boşanmak, kurası gelmek* vb.) ile sözlükte yer almakla birlikte öykülerde farklı anlamlar ya da görevlerle kullanılan dil birimleri (*büçür, bildik, uyuklamak, gükül gükül* vb.) ve sözlükte anlamı verilmesine karşın örneklerle somutlaştırılmamış bazı madde başlarına uygun cümleler (*findıkçı: Baş örtülü taze tam findıkçıydı, her defa bir başkasiyle; vergi: Bu konuda Zekâi beyin de kendine vergi ne güzel fikirleri vardı, ne eşsiz buluşları?* vb.) incelenmektedir. Bu anlamda yeni kullanımların tespit edilmesiyle Türkçe sözlük çalışmalarına katkıda bulunulması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Oktay Akbal, öykü, Türkçe Sözlük, söz varlığı, katkı.

¹ Arş. Gör. Dr., Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hasenek@uludag.edu.tr

² Bu makale, 20-23 Nisan 2017 tarihleri arasında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi ve Roma Tre Üniversitesi iş birliğiyle İtalya'nın Roma şehrinde düzenlenen "ISLET-2017 / III. Uluslararası Dil Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu"nda sözlü bildiri olarak sunulan çalışmanın genişletilmiş biçimidir.

1. Giriş

Türkçe Sözlük'te "(...) bir dilin bütün veya belli bir dönemdeki sözcüklerini yazılışları, türleri, söylenişleri, temel ve yan anlamları, kullanılış özellikleri bakımından kayıt altına alan, açıklayan, edebî metinlerden seçilen cümlelerle örneklendiren, alıntı sözcüklerin hangi dilden geçtiğini bildiren başvuru kaynaklarıdır." (2011: XI) biçiminde açıklanan sözlükler, bir dile ait söz varlığını çeşitli ilkeler doğrultusunda bir araya getiren eserlerdir. Doğan Aksan, söz varlığının sadece sözcüklerden oluşmadığını, söz varlığı deyince sözcüklerle birlikte deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlaşılmaya gerektiğini ifade eder (1996: 7). Dilin gelişmeye ve yenileşmeye açık yapısı, söz varlığını oluşturan bu unsurların zaman içinde değişmesini, gelişmesini ve zenginleşmesini sağlamaktadır. Bu nedenle sözlüklerin, söz varlığı çalışmalarından yararlanılarak güncel tutulması gerekir. İdris Nebi Uysal, sözlükler için "Bu eserler, dilin bilim, sanat ve felsefede işlenmesine bağlı olarak zamanla geliştirilip zenginleştirilebilecek kaynaklardır." (2015: 1124) der. Nadir Engin Uzun'un "Mükemmel bir sözlük, tamamıyla ve yalnızca, dilin karakteristik ve tipik kullanım ortamlarından toplanmış, temsil yeteneği olan yazılı ve sözlü bütüncüye (corpus) dayanmalı ve belirli bir sözlükselleşme stratejisine sahip olmalıdır. Üstelik bu sözlük, belirli aralıklarla da güncellenmelidir." (2006: 90) biçimindeki sözleri de derlem temelli güncel sözlük ihtiyacına gönderme yapmaktadır.

Sözlük çalışmalarına katkı sağlayan söz varlığı araştırmaları, konuşma dili üzerine araştırmalar ve yazı dili üzerine araştırmalar olmak üzere temelde iki hedefe yönelir (Baş, 2011: 28). Yazı dili üzerine yapılan araştırmalarda, edebî eserlerin önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Çünkü edebiyat, dile dayanır ve temel malzemesi dildir. "Musikide ses, resimde boya, mimarîde taş ne ise edebiyatta da kelime odur" (Kaplan, 2005: 172). Yazar ve şairler, ürettikleri çalışmalarda dilin kendilerine sunduğu olanaklardan yararlanarak dil birimlerini üslupları ve görüşleri çerçevesinde işlerler. Böylece edebî değeri olan eserler ortaya çıkarken araç olarak kullanılan dile ait malzemeler de sunulmuş olur. Bu eserlerde çoğu zaman yeni kullanımlarla söz dağarcığının genişletildiği ve zenginleştirildiği görülür. Dolayısıyla edebiyatla ilgilenen sanatçıların söz varlığı oluşumuna katkıları yadsınmaz.

Uysal, edebî eserlerin bir dile ait söz varlığının yaşadığı ve geliştirildiği metinler olduğunu söyler ve "Bu noktada Türk dili araştırmacılarına düşen görev, edebiyat alanında ortaya konan eserleri inceleyerek onlarda saklı kalan sözcük, deyim vb. unsurların ortaya çıkarılmasını sağlamaktır." (2015) der. Yazar, bu amaçla iki çalışma ortaya koymuştur: "Haldun Taner'in Hikâyelerinden Türkçe Sözlük'e Katkılar" (2012), "Salâh Birsâl'in 'Şıngır Mıngır' Sözcüklerinden Türkçe Sözlük'e Katkılar" (2015). Hakan Özdemir'in de bu amaçla yazılmış bir makalesi bulunmaktadır: "Refik Halit Karay'ın Üç Nesil Üç Hayat Adlı Eserinden Türk Sözlükçülüğüne Katkılar" (2009). Yapılan bu çalışmaların devamını getirebilmek, bundan sonra yapılacak araştırmalar için isteklendirici olmak, böylece söz varlığı tespiti çalışmalarına katkıda bulunarak Türkçe Sözlük'ün hacim ve anlam bakımından zenginleşmesini sağlamak amacıyla bu çalışmada da Türk edebiyatının önemli isimlerinden ve daha çok öykücülüğüyle tanınmış Oktay Akbal, örnek olarak alınmış ve ömrünün sonuna kadar olmak üzere elli yılı aşkın bir süre yazı yazan Akbal'ın öyküleri, Türkçe Sözlük'e katkıları bakımından değerlendirilmiştir.

2. Yöntem

Bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır ve incelemenin derlemine, Oktay Akbal'ın öyküleri oluşturmaktadır. Yazarın on beş öykü kitabı, ilk baskıları esas alınarak değerlendirilmiştir. Ancak kitapların sonraki baskılarına eklenen ya da yeni baskılardan çıkarılan bazı öykülerin olduğu, kimi öykülerin de aynı ya da başka adlarla farklı kitaplarda yer aldığı tespit edildiği için bunlar eklenerek ya da çıkarılarak toplam iki yüz seksen iki öykü üzerinde inceleme yapılmıştır. Sözlüğe katkılar, dört başlıkta değerlendirilmiştir: 1. *Türkçe Sözlük'te bulunmayan sözler*, 2. *Türkçe Sözlük'te bulunan ancak öykülerde yeni anlamlarla kullanılan sözler*, 3. *Türkçe Sözlük'te bulunan ancak öykülerde yeni görevlerle kullanılan sözler*, 4. *Türkçe Sözlük'te tanımlanmamış bazı madde başlarına uygun örnekler*. İlk üç grupta yer alan sözler de Türkçe Sözlük sistemine uygun olarak kendi içinde üçe ayrılmıştır: 1. *Sözcükler*, 2. *Birleşik sözler*, 3. *Atasözü, deyim ve birleşik eylemler*. Dil birimleri anlamlandırılırken bağlam göz önünde bulundurulmuştur. İncelemede Türk Dil Kurumunun 2011 baskılı Türkçe Sözlük'ü esas alınmış ancak ağ ortamında kullanıma sunulan Güncel Türkçe Sözlük ve Büyük Türkçe Sözlük'le de karşılaştırmalar yapılmıştır. Bunların dışında yeri geldikçe Yeni Tarama Sözlüğü, Derleme Sözlüğü, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Türkçe İnklemeler Sözlüğü, Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü, Köken Bilgisi Sözlüğü gibi sözlüklerden de yararlanılmıştır.

3. Bulgular ve Yorumlar

Öykülerin incelenmesi sonucunda Türkçe Sözlük'e katkı sağlayabileceği düşünülen sözler, sayısal olarak şöyle belirlenmiştir:

	<i>Sözcükler</i>	<i>Birleşik Sözler</i>	<i>Atasözü, Deyim ve Birleşik Eylemler</i>
Türkçe Sözlük'te Bulunmayan Sözler	25	32	39
Yeni Anlamlarla Kullanılan Sözler	23	2	3
Yeni Görevlerle Kullanılan Sözler	6	1	-
Örnek Cümlelerle Tanımlanmış Sözler	33		

	<i>Sözcükler</i>	<i>Birleşik Sözler</i>	<i>Atasözü, Deyim ve Birleşik Eylemler</i>
Türkçe Sözlük'te Bulunmayan Sözler	anıccık, boğuntulu, cemse, dansing, düşlü, düşsül, ılıksi, insancık, iskeletleşmek, kamburumsu, karmaşım, kesince, kıpraşmak, kopmuşluk, küçümserlik, noktalaşmak, ölümsü, özlemci, patırtıcı, saplanıcı, sesçik, telaşçı, uyutmaca, yayıcı, yoyo	acı sarı, ayak alışıklığı, bananecilik, bellekaltı, beyamca, bitkisever, büyüklü ufaklı, çift kale, geniş yürekle, göz kararlaması, günler, geceler dolusu / geceler, gündüzler dolusu, hafife alıcılık, hayalsever, hayat insanı, hırsız-polisçilik, iç gerçek, insan dışı, karanlık kafa, kedisever, kör inanışı, kuyu titremesi, moda dışı, nişan atma (dükkâni), piyasa kadını, piyasa vakti, salon filmi, ses büyültücüsü, sokaklık elbise, sonyaz, sütlaç yüzülü, teletaksi, yorgun ölgün	ağız açmamak, alışveriş etmek, balta geçmez, balta kesmez, altı aylık, başı havada olmak, bravo çekmek, çın çın çınlamak, derecesini almak, diline yapışmak, el evinde el elinde, etliye sütlüye dokunmamak, etki yapmak, feleğin çemberi üstünde düğümlemek, geçmişin tozlarını ayağa kaldırmak, göz kulak kesilmek, günce tutmak, hayal yıkıntısına uğramak, içi kaldırmamak, işaret çakmak, işin gurgurunda (olmak), kurası gelmek, maç oynamak, mani oynamak, mikrofona çıkmak, milyon vurmak, neresi inceyse oradan kopmak, özlem çekmek, piyango gibi çarpmak, step yapmak, son uykuya dalmak, söylev çekmek, ters yüz geri çevrilmek, tahtaya çamaşıra gitmek, tüyü oynamamak, ürpertiler geçirmek, yazgısı dolmak, yeryüzünün kaç bucak olduğunu öğrenmek, yüreğine soğuk sular boşanmak

Yeni Anlamlarla Kullanılan Sözcükler	akıl, asılmak, bağ, bant, biçimsiz, bücür, çakmak, değinme, emeksiz, havuzcuk, hesapçı, ince, izlem, otomobilcilik, sağlam, teneke, topaç, uyuklamak, uyuşmak, yapışmak, yaratmak, yardımcı, yedilik	gürül gürül, şıkır şıkır	ayak yapmak, fır dönmek, küp gibi
Yeni Görevlerle Kullanılan Sözcükler	bildik, eleştirici, izbe, kalantor, pinpon, sahici	köşe taşı	
Örnek Cümlelerle Tanıtılmış Sözcükler	açık mektup, asmak, aşımak, avucunun içine almak, azmak, aznif, cır cır, çırpıntılı, esrik, fındıkçı, gonk, işlemek, iyi gün dostu, kafa kâğıdı, kâğıtlık, kemer sıkamak, kıvrıntı, mandagözü, nanik, niyet, niyetçi, not atmak, öz yaşam, paradi, parça, satmak, sıkıştırmak, sürgit, tabanvay, top atmak, vergi, yampiri, yengi		

3.1. Türkçe Sözlük'te Bulunmayan Sözcükler

3.1.1. Sözcükler

anicık: Küçük anı parçası.

"Böyle anicıklar işte. Anı kırıntıları!" (Akbal, 1981: 17) ³

-{CIK} ekiyle oluşturulan sözcükleri iki gruba ayırmak gerekmektedir. Birincisi, türetme eki olan -{CIK} ile yapılmış yeni karşılıklar (*gelincik, kurbağacık, kızamıkçık* vb.); diğeri de türetme işlevi üstlenmeyen, geldiği ada küçültme, sevgi, acıma gibi anlamsal katkılar sağlayan -{CIK} ekini alan adlar (*adamcık, yavrucuk, kedici* vb.). Kerime Üstünova, bu ikinci eki, ad işletme eki saymaktadır (2012: 395-396, 398-400). Küçültme anlamı katan -{CIK} eki taşıyan her sözcüğün TS'e alınmadığı dikkati çeker. ⁴ Sözlükte, sözlüğe alınanların neye göre seçildiğiyle ilgili herhangi bir açıklama da yapılmamıştır. Örneğin "*odacık*" sözcüğü, "*Küçük oda.*" (TS, 2011: 1787); "*evcik*", "*Küçük, sevimli ev.*" (TS, 2011: 834) biçiminde açıklanarak sözlüğe alınmış ama aynı eki barındıran "*anicık*" sözcüğüne yer verilmemiştir. Soner Akşehirli, bu durumu "*Türkçe'nin resmi ve güncel sözlüğü durumundaki, TDK'nın 'Güncel Türkçe Sözlük'ünü (GTS) bünyesinde yer alan ve yer almayan birimler açısından ele aldığımızda, sözlük yazımında bir tutarlılığın olmadığı görülmektedir. Bu tutarsızlık, büyük ölçüde sözlük yazımında belirgin ilkelerin uygulanmamasının bir sonucudur.*" diyerek ilke yokluğuna bağlamakta ve bazı dil birimlerinin sözlüğe alınmamasının ancak dil bilimsel olmayan tercihlerle açıklanabileceğini ifade etmektedir (2013: 21-22).

boğuntulu: 1. Soluk almanın zor olduğu (hava). 2. Sıkıntılı.

"*Boğuntulu* bir havada tikanıp kalacağımız bir anda, birden belirir o solgun, ya da canlı renkleri çevresine taşan gül." (Akbal, 1981: 10)

³ Örnek cümlelerde, eserlerdeki yazım ve noktalama korunmuştur.

⁴ Çalışma içinde, Türkçe Sözlük, TS kısaltmasıyla kullanılmıştır.

“Boğuntu” sözcüğü, TS’te “1. Zor soluk alma. 2. Sıkıntı.” (2011: 373) olarak açıklanmış ancak boğuntusu olan anlamındaki “boğuntulu” sözcüğüne yer verilmemiştir. Derleme Sözlüğü’nde de “boğuntu” için “Sıkıntı, dert, yoksulluk.” (II, 1993: 731) açıklaması yapılmıştır.

cemse: Zırhlı askerî araç.

“Aç pencereyi bak denize, gökyüzüne, arada bir geçen cemselere...” (Akbal, 1981: 63)

Aslında bir marka adı olan “cemse”yi Sevan Nişanyan, “(...) Amerikan ordusunun General Motors Corporation tarafından imal edilen zırhlı personel taşıyıcıları.” (2016: 35) olarak açıklamaktadır. Bir dönem Türk ordusunda da kullanılmış bu askerî araçların arkasındaki GMC logosu, Türk halkı tarafından “ce-em-se” diye telaffuz edilmiş ve bir marka adı olan “cemse”, zaman içinde askerî aracı anlatmak için bir cins ad olarak kullanılmaya başlamıştır (Nişanyan, 2016: 35). Betül Bülbül Oğuz, marka sözcüklerin ürün adına dönüşmesini incelediği çalışmasında “Hangi sektöre ait olursa olsun üretildiği pazarda yeni olan ‘şey’e verilen marka ismi, yukarıda verildiği gibi her ne kadar doğal dilin üretimi olmasa da bir süre sonra doğal dilin içerisine sızabilmektedir.” (2016: 103) der. “Cemse” de bu sözcüklerden biridir. Lemi Akın, birçok jenerik marka adının yabancı kökenli olduğunu ancak bunların çoğunun söyleyiş olarak Türkçeleştiğini ifade eder (2014: 25). Örneğin hazır kahvenin “Nescafe” markasından hareketle “neskafe”, tıraş bıçağının “Gillette” markası kullanılarak “jilet”, sağlık havuzunun “Jakuzzi” markasıyla “jakuzi” olarak anılması, bu dönüşümün sonucudur. Akın, Türkçe Sözlük’e alınmış neskafe, jilet, jakuzi, vazelin, kolonya, aspirin, ısıcam, rimel, konyak gibi otuz jenerik marka sözcüğü incelemiş; bu sözcükler sözlüğe alınırken özenli davranılmadığını; kimi için eksik ya da yanlış açıklamalar yapıldığını, kimi içinse hiç açıklama bulunmadığını ifade etmiştir (2014: 25). Ayrıca her marka sözcüğün sözlüğe alınmadığı da dikkati çeker. Örneğin kâğıt mendil için yaygın biçimde kullanılan “selpak” sözcüğü, sözlükte yoktur. Akın, sözlüğe girmeyen jenerik marka adlarının azımsanmayacak kadar çok olduğunu belirtir (2016: 21). Akbal’ın öykülerinden tespit edilen “cemse” de sözlüğe eklenebilecek bir marka sözcük olarak dikkati çekmektedir.

dansing: Dans salonu.

“Sinemalara, yazlık bahçelere, parklara, dansinglere, meyhanelere, koşanlar gördü.” (Akbal, 1949: 74)

Bağlamdan Akbal’ın, bu sözcüğü “Dans etmek için gidilen, halka açık yer.” (TS, 2011: 594) anlamındaki “dans salonu” için kullandığı anlaşılmaktadır.

düşlü: Umutlu, beklentili.

“Ama Ramazan ayının o mutlu, düşlü görünüşü yok şimdi...” (Akbal, 1973: 134)

“Düş” sözcüğü, mecaz yoluyla “Gerçekleşmesi istenen şey, umut.” (TS, 2011: 739) anlamını üstlenebilmektedir. Bu anlama bağlı olarak Akbal’ın kullandığı {-II} varlık bildiren ekle yapılmış “düşlü” sözcüğü de “umutlu, beklentili” anlamına gelir.

düşsül: Düşe benzeyen, gerçek olmayan, imgesel.

“Gereksiz anlamsız buldu böyle düşsül şeyleri.” (Akbal, 1958: 38)

Buradaysa “düş” sözcüğünün bir başka anlamından yola çıkılarak bir türetme yapılmıştır. Yine mecaz olarak “Gerçek olmayan şey, imge.” (TS, 2011: 739) anlamındaki “düş” sözcüğüne {-sII} addan ad yapan ve benzerlik, ilgi bildiren türetme ekinin getirildiği görülmektedir. Böylece “düşe benzeyen, imgesel” anlamı ortaya çıkarılmıştır. TS’te “düşsül” yoktur ama aynı sözcüğün {-sAl} ekiyle türetilmiş biçimi “düşsel” [“Düş ile ilgili, hayalî.” (TS, 2011: 742)] vardır. Ahmet Temir, {-sAl} ekiyle {-sII} ekini köken

bakımından birleştirir ve {-sAl} ekinin {-sIl} ekinin değişik bir şekli olduğunu belirtir (1996: 6). Yazar da öyküsünde “*düşsül*” sözcüğünü tercih etmiştir.

ılıksı: Biraz ılık, ılığa yakın.

“*ılıksı dudakları.*” (Akbal, 1967: 96)

“*ılık*” sözcüğüne {-sI} “*addan ‘benzerlik, yakınlık, andırma’ gösteren sıfatlar türeten*” (Korkmaz, 2003: 62-63) türetme ekinin getirilmesiyle oluşan “*ılıksı*”, “*ılığa yakın*” anlamındadır. Üstünova ise {-sI} ekini, tamlayan durumu eki sayar ve geldiği sözcüğe “*eşitliğe yakın benzerlik ifadesi*” kattığını belirtir (2012: 124).

insancık: Küçük, sevimli ya da zavallı insan.

“*Bunları on iki on üç yaşlarındaki insancıklar mı söylüyor? Kimlerin çocukları?*” (Akbal, 1988: 7)

“*Anıcık*” sözcüğünde olduğu gibi burada da ada küçültme, acıma, sevgi anlamları katan {-CIK} eki görülmektedir. “*İnsan*” adına getirilen bu ek, bağlamdan hareketle “*küçük insan, çocuk*” anlamlarını taşımakla birlikte bir acıma duygusunu da yansıtmaktadır.

iskeletleşmek: İskelet hâline gelmek; mecaz olarak eskimek, unutulmak.

“*Kala kala kupkuru bir insan var şimdi alanı seyreden, öylesine kuru, anlamsız anıları iskeletler gibi kurarak. Anılar iskeletleşince bırak şu dünyayı, öl!..*” (Akbal, 1977: 81)

Yazarın “*iskelet*” adının üzerine {-lAş} addan eylem yapan birleşik yapıdaki (-{lA}+{-ş}) türetme ekini getirerek oluşturduğu bu eylem, bir “*dönüşme, kendi kendine oluşma*” (Korkmaz, 2003: 119) anlamı taşımakta ve iskelet hâline gelme hareketini anlatmaktadır. Örnekte bu eylemin mecaz anlamda kullanıldığı; anıların eskimesini, unutulmasını anlattığı görülmektedir.

kamburumsu: Kambura benzer, kambur gibi.

“*Hafif kamburumsu sırtını güneşe vermiş...*” (Akbal, 1983: 46)

Örnekte “*kambur*” adının üzerine dil bilgisinde benzerlik, yakınlık, gibilik ifade eden addan ad yapan türetme eki, Üstünova tarafındansa küçültme bildiren tamlayan durumu eki (2012: 155) olarak adlandırılan -{(I)msI} eki getirilmiş ve “*tam kambur olmayan ama kambura benzer olan*” anlamı elde edilmiştir.

karmaşım: Birbiriyle ilgisiz şeylerin birleşerek oluşturduğu bütün, karışım.

“*Bence Hint - Arap - Osmanlı - Çingene, daha birbir ırk, ulus, beğeni beğenisizlik karmaşımı...*” (Akbal, 1983: 75)

“*Bir şey başka bir şeyle birleşerek karışık durum almak.*” (TS, 2011: 1334) anlamındaki “*karmaşmak*” eyleminden hareket adı yapan -{(I)m} eylemden ad yapan türetme ekiyle oluşturulan “*karmaşım*” sözcüğü, birleşerek karışık hâle gelmeyi anlatmaktadır. Örnekten hareketle karmaşımı oluşturan öğelerin birbirleriyle ilgisiz oldukları anlaşılmaktadır.

kesince: Kesine yakın.

“*Ama belleğimde Osman iyice, kesince ölüydü artık.*” (Akbal, 1973: 36)

Yukarıdaki cümlede geçen “iyice” sözcüğünün TS’te (2011: 1236) yer almasına karşın aynı ekle (-{CA}) yapılmış “kesince”, sözlüğe girmemiştir. Ekin “ona yakın, yaraşır, eşit sayılacak biçimde” (Üstünova, 2012: 241) anlamındaki katkısından dolayı sözcük, “kesine yakın” olarak açıklanabilir.

kıpraşmak: Yerinde sürekli ve yavaşça hareket etmek, kıpırdamak, kımıldamak.

“Yalnız, içimizde hayata, dünyaya, her şeye rağmen muhabbet ve sevgi besleyen bir şeyler kıpraşrdı.” (Akbal, 1953: 44)

TS’te yer almayan bu söze Derleme Sözlüğü’nde “Yavaşça kımıldamak.” (VIII, 1993: 2814) anlamıyla rastlanmaktadır. TS’te “Kıpırdamak.” (2011: 1412) olarak açıklanan “kıpıramak” eylemine -{ş} eylemden eylem yapan türetme ekinin getirilmesiyle oluşturulmuştur. -{ş} eki, eyleme yinelenme, süreklilik anlamı katmıştır. ⁵ Sözcük, “kıpırdamak” (TS, 2011: 1411), “kıpırdanmak” (TS, 2011: 1412), “kımıldamak” (TS, 2011: 1410), “kımıldanmak” (TS, 2011: 1410) eylemleriyle anlamdaştır.

kopmuşluk: Kopmuş olma, bütün ilişkileri kesilip ayrılmış, uzaklaşmış olma durumu.

“Kayıtsızlık, yoksulluk, bırakılmışlık, vurdumduymazlık, ‘bana ne’ciliktir kopmuşluklarının nedeni.” (Akbal, 1977: 147)

Sözcüğün mecaz olarak “Bütün ilişkileri kesilip büsbütün ayrılmak veya uzaklaşmak.” (TS, 2011: 1480) anlamındaki “kopmak” eyleminden -{mİş} ve -{IİK} ekleriyle yapılarak “kopmuş olma, bütün ilişkileri kesilip ayrılmış, uzaklaşmış olma durumu” anlamına geldiği anlaşılmaktadır.

küçümserlik: Küçümser olma, küçümseme, küçük görme, değer ve önem vermeme durumu.

“İnsanların dikkati, merakı, hattâ alaycılığı, küçümserliği, hafife alıcılığı, batıcı, inceleyici bakışları üzerindedir.” (Akbal, 1973: 149)

Akbal’ın türetme eklerinden yararlanarak oluşturduğu “küçümserlik” sözcüğünde, önce “küçümsemek” eyleminden -{r} eylemden ad türetme ekiyle “küçümser” adının oluşturulduğu; buna da durum bildiren -{IİK} ekinin getirildiği ve böylece küçük görme durumunun anlatıldığı görülmektedir. TS’te “küçümserlik” olmadığı gibi “küçümser” sözcüğü de yer almamaktadır.

noktalaşmak: Küçülerek nokta hâline gelmek.

“O zamanda pencereler küçülür küçülür noktalaşrdı.” (Akbal, 1954: 74)

“İskeletleşmek” sözcüğünde olduğu gibi “nokta” adından -{LAş} ekiyle türetilen bu sözcük, dönüşüm anlamı taşımakta ve “nokta kadar küçük bir hâle gelme”yi anlatmaktadır.

ölümsü: Ölüm gibi, ölüme benzer.

“Yaşama sıkıntısını en çok duyanların, bunun bunalımını yaşayanların bu ölümsü yalnızlıktan kendilerini kurtarmalarını sağlamak için yardım merkezleri kurmuşlar.” (Akbal, 1973: 106)

Yazar burada da benzerlik ifadesi katan -{sI} ekini kullanmış ve “ölüm gibi, ölüme benzer” anlamında “ölümsü” sözcüğünü oluşturmuştur.

özlemci: Özleyen, özlem duyan.

⁵ -{ş} ekinin bu işleviyle ilgili olarak bk. Hacıeminoğlu, Necmettin (2016). *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, s. 144.

"Akşamları başkent bulvarlarında satılır bu gazete. Bir sarhoşlar alır, bir de heyecanlı haber özlemcileri." (Akbal, 1977: 11)

İşlevi, "adın bildirdiği işle ilgili kimse"yi (Korkmaz, 2003: 41) göstermek olan -{CI} türetme ekiyle yapılan "özlemci" sözcüğü, "özleyen, özlem duyan" anlamındadır.

patırtıcı: Gürültü çıkarmayı huy edinmiş.

"Nihal böylesine sessiz, Nimetse böylesine patırtıcı..." (Akbal, 1983: 7)

Buradaki addan ad yapan türetme eki -{CI} ise "bir şeye alışkanlığı, bir şeyi huy edinmeyi" (Korkmaz, 2003: 41) gösterme işleviyle kullanılmış; TS'te "Gürültülü çatışma, arbede" (2011: 1899), Köken Bilgisi Sözlüğü'nde "Gürültü." (Gülensoy, 2007: 690) olarak açıklanan "patırtı" adına gelerek "gürültücü, gürültü çıkarmayı huy edinmiş kişi" anlamında "patırtıcı" sözcüğünü türetmiştir.

saplanıcı: Saplanma işini yapan nesne.

"Her şey batıcı, kesici, delici, yüreğimize kurşun gibi saplanıcı..." (Akbal, 1988: 83)

"Hızla batmak." (TS, 2011: 2031) anlamındaki "saplanmak" eylemi üzerine gelen eylemden ad türeten -{IC} eki, eylemin gösterdiği hareketi özellik olarak taşımayı anlatmakta (Korkmaz, 2003: 83), saplanma işini yapan nesne ya da şeyi tanımlamaktadır.

sesçik: Küçük, duyulmayan ses.

"Kişi, sözcükleri yazarken daha derinden duyar, onları, konuşurken uçup giden birtakım sesçiklerdir o sözcükler." (Akbal, 1979b: 40)

Bu sözcük de "ses" adına küçültme bildiren -{CIK} eki getirilerek yapılmıştır.

telaşçı: Sürekli telaşlı olan, telaş etmeyi huy edinmiş kimse.

"Hep telâşcıdır Sami!" (Akbal, 1983: 44)

"Patırtıcı" sözcüğündeki -{CI} türetme eki burada da görülmektedir. Dolayısıyla "telaşçı" sözcüğünden "sürekli telaşlı olan, böyle davranmayı huy edinmiş" anlamı çıkmaktadır.

uyutmaca: Yanıltmaya, aldatmaya dayalı davranış.

"Acılar, gerçekler, korkular, aldatmacalarla, uyutmacalarla, süslerle püslerle ortadan kalkmayacak, çiysler gibi dağılmayacak da ondan, kendiliğinden." (Akbal, 1973: 97)

Bağlamdaki "aldatmaca", "süs püs" ifadelerinden hareketle "uyutmaca" sözcüğünün olduğundan farklı görünmek, göstermek biçiminde bir anlam yüklendiği; bu bağlamda "Aldatmak, kandırmak." (TS, 2011: 2432) anlamındaki "uyutmak" eyleminden -{mAcA} eylemden ad yapan ekle türediği ve "aldatmaya dayalı davranış"ı anlattığı görülmektedir.

yayıcı: Bir şeyi sürekli yayan kimse veya nesne.

"Korkunun öncüleri var, yayıcıları var, kışkırtıcıları var, övgücülerini var." (Akbal, 1973: 67)

Ağ ortamındaki Büyük Türkçe Sözlük'te (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.594cebc8c8a904.27030225, e.t. 23.06.2017) tıp, kimya,

radyoculuk gibi bilim ve sanat dallarında kullanıldığı belirtilen ve “yaymak” eyleminden bir eylemden ad türetme eki olan {-IcI} ile yapılan “yayıcı” sözcüğü, TS’te yer almamaktadır. {-IcI} eki, “*filin gösterdiği işi ‘meslek, uğraşı’ veya ‘sürekli olarak’ yapanı gösteren adlar türetir*” (Korkmaz, 2003: 83). Böylece “yayıcı” sözcüğünden bir şeyi sürekli yayan kişi veya nesne anlaşılmaktadır.

yoyo: Daire biçimindeki iki malzemenin bir dingille birleştirilmesi ve bu dingile ip sarılmasıyla yapılan, ipin bir ucundan tutulup dingile sarılıp çözülmesi yoluyla dairelerin yukarı aşağı hareket ettirilmesi şeklinde oyun oynamaya yarayan çocuk oyuncağı.

“*Şimdi kimseler bilmez Yoyo’yu. Geçenlerde epey uğraştım anlatmaya. İçi oyuk bir yuvarlak tahta parçası, dedim olmadı. Yassı bir tahtaya ortasından ip geçirmişler, dedim yine olmadı. Anlatmak güç. 1930’larda hemen herkesin elindeydi oysa. Sallarsın sallarsın, atarsın atarsın, hep döne döne gelir, yine sana...*” (Akbal, 1983: 61)

Örnekte “yoyo” adlı oyuncağın açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu sözcük de TS’e girmemiştir.

3.1.2. Birleşik Sözcükler:

acı sarı: Göz alıcı nitelikte yoğun, koyu sarı.

“*Bu gecelikle onu hiç anımsamıyorum. Alıp yastığımın altına koydum. Gelince giysin. Sarı, acı sarı.*” (Akbal, 1983: 21-22)

TS’te renk adlarından sadece “yeşil”in “acı” sıfatıyla nitelendiği görülmekte, bu da “Çarpıcı, göz alıcı yeşil.” (2011: 12) olarak açıklanmaktadır. Bunun yanında sarı rengin nitelemeye dayalı bazı tonlarına da yer verilmiştir: “kara sarı” (TS, 2011: 1323), “açık sarı” (TS, 2011: 19), “limon sarısı” (TS, 2011: 1587) vb. Sarı tonları için sözlüğe yazarın örneğinden hareketle “acı sarı” da eklenebilir.

ayak alışkanlığı: Sürekli aynı yerden gitmekle kazanılan huy, davranış.

“*Bense daima sol kaldırımında gider gelirim. Beni buraya alıştıran sebep nedir bilmem. Belki ayak alışkanlığı, belkide bu tarafta şehrin seyredilmeğe değer bir çok yerleri görülüyorda ondan.*” (Akbal, 1946: 55)

Ölçünlü Türkçede daha çok “alışkanlık” olarak kullanılan söz, Akbal’ın bir öyküsünde “alışkanlık” biçiminde geçmektedir; bu da “ayak” sözcüğüyle bir araya getirilerek “ayak alışkanlığı” birleşik sözü elde edilmiştir. TS’te “ağız alışkanlığı”, “el alışkanlığı” (2011: 95) ifadeleri bulunmakla birlikte, yazarın kullandığı söylem yoktur. Bu da “sürekli aynı yerden gitmekle kazanılan huy, davranış” anlamıyla sözlüğe eklenebilir.

bananecilik: “Benimle ilgisi yok.” diye düşünme durumu, vurdumduymazlık, kayıtsızlık.

“*Kayıtsızlık, yoksulluk, bırakılmışlık, vurdumduymazlık, bana ne’ciliktir kopmuşluklarının nedeni.*” (Akbal, 1977: 147)

“*Benimle ilgisi yok, ilgilenmiyorum.*” anlamlarında kullanılan ve vurdumduymazlık anlatan “bana ne” sözü, TS’te yer almamaktadır. Bu ifade, “ne” sözcüğü tanımlanırken “‘Sana ne, bana ne’ gibi sorularda ‘ne ilgisi var’ anlamına gelen bir söz.” (TS, 2011: 1757) biçiminde açıklanmıştır. Yazar, sözlükte madde başı olarak bulunmayan “banane” sözüne öyküsünde ad olarak yer vermiş; üzerine {-CI} ve {-IİK} türetme eklerini getirerek ifadeyi “‘benimle ilgisi yok’ diye düşünme durumu, vurdumduymazlık, kayıtsızlık” anlamında kullanmıştır.

bellekaltı: Yaşananları, öğrenilenleri, bunların geçmişle ilgisini bilinçsiz olarak zihinde saklama gücü.

"Aklımdan dizeler geçiyor. Eski şarkılar. Darmadağınık anılar. Kişiler. Konuşmalar. Bir film perdesine yansıyan tanıdık yüzler. Nerden çıkıp gelirler bu canlı mı canlı hayaller? (...) Bellek bir başkadır, bellekaltı daha başkadır." (Akbal, 1998: 79-80)

TS'te olmayan "bellekaltı"nın, yaşananların bilinçsiz olarak zihinde saklanmasını ifade ettiği düşünülmektedir. "Bellek"te ise bilinçli olarak bulunma söz konusudur. Yukarıdaki örnekte, bağlamdan, kişinin unuttuğu, bilincinin dışında kalan ancak belleğinde kayıtlı olduğu için hatırlanan anılardan söz edilmektedir.

beyamca: Türk toplumunda çocuk ve gençlerin yaşlı erkeklere hitap ederlerken adlarının sonuna eklemek suretiyle kullandıkları saygı içerikli bir hitap sözü.

"Babam bu ele geçmiyen defineden bahsederken: 'Bu define sonunda, Nihat bey amcanın hayatına mal oldu' derdi." (Akbal, 1953: 6-7)

bitkisever: Bitkileri seven, onları koruyan kimse.

"Bitkisever bir kişi anlatmıştı geçen yaz." (Akbal, 1981: 8)

TS'te "doğasever" (2011: 689), "çiçeksever" (2011: 542), "müziksever" (2011: 1741) gibi ifadeler bulunmasına rağmen "bitkisever" yoktur. "Sever" sözcüğüyle oluşturulmuş birleşik yapıların sözlüğe alınma koşuluna dair açıklama da yapılmamıştır.

büyükülü ufaklı: Büyük küçük bir arada, karışık; her türlü.

"Sonra eski kâğıtlar. Yırtık defterler. Büyükülü ufaklı." (Akbal, 1967: 35)

TS'te yer alan "irili ufaklı" (2011: 1204) ikilemesi, Akbal tarafından, sözlükte bulunmayan bir söyleyişle "büyükülü ufaklı" biçiminde kullanılmıştır. TS'te bu yapının başka bir şekline daha rastlanmaktadır: "büyükülü küçükülü" (2011: 428). Türkçe İkilemeler Sözlüğü'nde ise TS'teki söylemlerin yanı sıra "Büyük ve ufaklar karışık bir biçimde." (Akyalçın, 2007: 142) anlamıyla "büyükülü ufaklı" ikilemesine de yer verilmiştir.

çift kale: Futbol.

"Üçü bir yanda üçü öte yanda çift kale oynuyorlar cadde üstünde." (Akbal, 1973: 125)

Bu söz, TS ve Güncel Türkçe Sözlük'te yer almamaktadır. Ancak Büyük Türkçe Sözlük'te bir terim olarak "çiftkale oyunu" biçiminde ve "ayaktopu" anlamıyla verilmiştir (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.594ceb071a3e73.2.9923107, e.t. 23.06.2017). Akbal'ın, tamlama biçimindeki "çiftkale oyunu" ifadesini "oyunu" tamlanmasını eksiltiyeye bırakarak kullandığı görülmektedir.

geniş yürekle: Hoş görerek, hoş karşılayarak.

"Belli ki o da her kız gibi kendisine gösterilen alâkayı sevinçle ve geniş yürekle kabul ediyor." (Akbal, 1946: 45)

Bu ifadenin TS'te "Her olayı hoş karşılayan (kimse)." (2011: 928) anlamındaki "geniş gönüllü" sözüyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Çünkü yukarıdaki örnek bağlamında kızın kendisine gösterilen ilgiye ters bir tepki vermediği, aksine sevindiği ve bunu hoş karşıladığı görülmektedir.

göz kararması: Bir ölçü aleti kullanmadan gözle oranlanarak hesaplanan, tahmine dayalı miktar.

"Ne olacak köprüünün ortasını bulmakla? Göz kararlaması ölçüyorum." (Akbal, 1977: 58)

TS'te "Ölçü ve tartıya dayanmaksızın, gözle oranlayarak hesaplamak, tahmin etmek." (2011: 1321) anlamında "kararlamak" eylemi verilmiştir. Akbal, bu eylemi kullanarak "göz kararlaması" sözünü oluşturmuştur. Bu ifade, yine TS'te yer alan "göz kararı" (2011: 985) ile anlamdaştır.

günler, geceler dolusu / geceler, gündüzler dolusu: Günün her saatini dolduracak kadar, çok uzun.

"Önümdе günler, geceler dolusu bir yaşam." (Akbal, 1969: 64), "Geceler, gündüzler dolusu onu yaşamış değil." Akbal, 1954: 7-8)

Akbal'ın sözcüklerin yerini değiştirerek kullandığı "günler, geceler dolusu / geceler, gündüzler dolusu" kalıp yapıları, "günün her saatini dolduracak kadar" anlamındadır. Buradan da mecaz anlamda çok uzun bir yaşamın kastedildiği anlaşılmaktadır. TS'te bu ifade yoktur ama "dolusu" sözüyle kurulmuş, "ağız dolusu" (2011: 48), "avuç dolusu" (2011: 193), "bir çuval dolusu" (2011: 353), "etek dolusu" (2011: 829), "kucak dolusu" (2011: 1515) birleşik sözlerinin bulunduğu görülmektedir.

hafife alıcılık: Küçümseme, önem vermeme durumu.

"İnsanların dikkati, merakı, hattâ alaycılığı, küçümserliği, hafife alıcılığı, batıcı, inceleyici bakışları üzerinizdedir." (Akbal, 1973: 149)

Sözcük, "hafife almak" eylemine {-IcI} ve {-IİK} eklerinin getirilmesiyle oluşturulmuştur.

hayalsever: Hayal kurmayı seven kimse.

"Hiç büyümeyecek, hep bahçede kapı önünde arkadaşlarla oynayan hayalsever bir çocuk olarak kalacaktım." (Akbal, 1998: 26)

TS'te olmayan bu sözcük, "hayalci" (2011: 1067), "hayalperest" (2011: 1068), "hayalperver" (2011: 1068) ifadeleriyle benzer anlamdadır.

hayat insanı: Yaşadığı deneyimler sonucunda hayatın güçlüklerine alışmış ve bunlarla baş edebilmeyi öğrenmiş kimse.

"İkisi de hayatın tokadını yiye yiye büyümüşlerdi, binbir tecrübe geçirmişler, hayat insanları olmuşlardı." (Akbal, 1949: 100-101)

Akbal, TS'te "Zamana kolayca uyan, her türlü güçlüğünü yenmesini bilen kimse." (2011: 1069) anlamındaki "hayat adamı" sözü yerine "hayat insanı" ifadesini kullanmıştır.

hırsız-polisçilik: Çocukların hırsız ve polis rollerine girerek oynadıkları oyun.

"Bahçede oynuyordum. Komşu çocuklar da vardı. Saklambaç, sonra hırsız-polisçilik, en sonra da otomobilcilik..." (Akbal, 1981: 26)

TS'te [-{CI} + {-IİK}] ekiyle türetilmiş oyun adlarına bakıldığında "doktorculuk" (2011: 694), "evcilik" (2011: 835), "kovboyculuk" (2011: 1490) gibi oyunlar görülmektedir. Akbal, çocukluğunu anlattığı öykülerinde "otomobilcilik", "hırsız-polisçilik" oyun adlarını da kullanmıştır.

iç gerçek: Kişinin düşüncesinde yarattığı ve dış dünyada varlık bulmayan anlam, düş.

"Konuşacaklarımız hem belliydi, hem değildi. Yaşantılarımızın iç gerçeği, eşti, benzerdi." (Akbal, 1967: 43)

Hilal Can, iç gerçekliğin oluşumunu şöyle açıklar: “Dış gerçeklik, insandan bağımsız olmasına karşın, iç gerçeklik insanın kendisinden, öznenen bağımsız değildir. Çünkü bireyin kendisi tarafından algılanıp, kavranır. Dış dünyadan duyumsadıklarını, kendi içsel dünyasında yorumlayan insan, kendi biçimsel dilini yeniden dış dünyaya aktarır. Bu iç gerçeklik, kendi öznel yaşamıyla, bilinciyle ve bilinçaltında yatanlarla, algılayışında yeniden tanım bulan gerçekleriyle, duyular yoluyla kavradığı nesnelere, olgular, olaylarla oluşan yeni bir süzgeçtir” (2012: 130). Buna göre “iç gerçek”, kişinin düşüncesinde var olan gerçekliktir.

insan dışı: İnsan olmayan, insani özellikler taşımayan.

“Türlü ulustan turistler dürbünlerle bakıyorlar dikkatli dikkatli, Kuzey Koreli yaratıklar nasıl bir şey acaba diye? Sanki insandışı bir şey görecekler...” (Akbal, 1973: 65)

TS’te “dış” sözcüğüyle kurulmuş “... olmayan” anlamında “amaç dışı” (2011: 110), “gerçek dışı” (2011: 931), “olağan dışı” (2011: 1795) gibi ifadelerin yer almasına karşın “insan dışı” yoktur. “Dış” sözcüğüyle yapılmış birleşik sözcüklerin sözlüğe alınma koşulları da açıklanmamıştır.

karanlık kafa: Gerici.

“Ama karanlık kafalar kendi kötülüklerini bilmeyerek yaratırlar.” (Akbal, 1973: 78)

Örneğin yer aldığı bağlamda ifadenin “gerici” anlamı, hemen anlaşılmalıdır: “‘Geriyeye dönelim, ne varsa geridedir, o eski bataklıktadır, o eski çıkmazın karanlıklarındadır, ne var bir kayaya durmadan kafamızı toslamakta’ diye çıkışanlar.” (Akbal, 1973: 78) “Gerici”, TS’te “Toplumda çağdaş değerlere ve yeniliklere önem vermeyen, her yönüyle eskiyi özleyen veya eski düzeni yaşamaya çalışan (kimse veya görüş), ilerici karşıtı, mürteci.” (2011: 934) olarak açıklanmıştır. “Karanlık kafa”, TS’teki “kafası örümceklili” (2011: 1264) ifadesiyle de anlamdaştır.

kedisever: Kedileri seven, koruyan kimse.

“Ziya Bey kedisever takımındandı.” (Akbal, 1998: 46)

kör inanışı: Gerçeği bildiği hâlde bilmezden gelerek, gerçeğe gözlerini kapayarak, kendi doğrusuna inanma.

“Görev deyin, alışma deyin, zaman zaman ‘ilk kez ben söylüyorum bunları’ inanışı, kör inanışı, deyin!” (Akbal, 1979b: 26)

kuyu titremesi: Ürperme.

“O serinlik, sıcakta duyulan bir kuyu titremesi veriyor, her Ağustos sonundaki gibi...” (Akbal, 1988: 53)

Kuyu serinliğiyle tüylerin diken diken olmasının benzetme unsuru olarak kullanılmasıyla oluşturulan bu ifade, “Korku, tiksinti, üşüme vb. yüzünden tüylerin dikilip derinin nokta nokta kabarmasıyla görülen ani titreme.” (TS, 2011: 2450) anlamındaki “ürpermek” eylemine konu olan ürperme işini anlatmaktadır.

moda dışı: Moda olmayan.

“Ayıp mı sayılıyor, moda dışı mı?” (Akbal, 1983: 56)

Bu ifade de “dış” sözcüğüyle yapılmış ve sözlükte yer almayan yapılardan biridir.

nişan atma (dükkânı): Ateşli bir silâhla hedefin vurulması amacına dayanan oyunun oynandığı dükkân.

"Sırtımda okul çantamla o birbirinin içine girmiş sokaklardan geçerken onu ya bir apartıman penceresinde, ya kapı önünde, ya bir nişan atma dükkânının tezgâhı arkasında görmüş olmalıyım." (Akbal, 1954: 36-37)

TS'te "nişan atmak" deyimini anlamında "nişan almak" vardır; bu da "Bir hedefi vurmak için ateşli silahlara gerekli doğrultuyu vermek, gezlemek." (2011: 1774) olarak açıklanmıştır. Akbal, "almak" yerine "atmak" eylemini kullanarak "ateş etmeyi" düşündürmüş ve "dükkân" sözcüğüyle tamlama kurup bu eylemin eğlenmek amacıyla yapıldığı yeri anlatmıştır.

piyasa kadını: Fuhuş yapan kadın.

"Korkak ve çekingen, sağa sola bakarak, ürkek kapıdan dışarı çıkan başı örtülü kızlar, ciddiliklerini bozmak istemiyen üniversite öğrencileri, kenar semt hovardaları, işini bilen pişkin piyasa kadınları, acemi sevdalılar, boy boy önümüzden geçerlerdi." (Akbal, 1954: 32)

"Piyasa" sözcüğünün "Ortalık." (TS, 2011: 1930), "piyasaya düşmek" deyiminin de "Kadın, kötü kadın olmak." (TS, 2011: 1931) anlamından hareketle "piyasa kadını"nın da argo bir ifadeyle "fuhuş yapan kadın"ı ifade ettiği anlaşılmaktadır. "Piyasaya düşmek" sözüne, Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü'nde de rastlanmaktadır (Aktunç, 1998: 241-242).

piyasa vakti: Bir yol üzerinde gidip gelerek gezinilen zaman.

"Cadde boyunca piyasa vakti bakışlarımız semtin kumral ve esmer her kızı üzerinde dolaştı." (Akbal, 1946: 14)

Bu birleşik söz oluşturulurken "piyasa" sözcüğünün "Bir yol üzerinde gidip gelerek gezinme." (TS, 2011: 1930) anlamından hareket edildiği görülmektedir.

salon filmi: Konusu aşk, dram vb. olan film (Yağız, 2006: 72-73).

"Milli sinema 'salon' filmleri gösterirdi." (Akbal, 1998: 14)

ses büyültücüsü: Ses yükseltici, çoğaltıcı, artırıcı; hoparlör.

"İki yıl sonra babam da bir Philips radyo aldı. Mahallede iki radyo oldu böylece. Bir ses büyültücüsü vardı, onu bahçeye uzatırdık, dut ağacının altına sofraya kurardık, aracı da ağacın bir dalına asardık." (Akbal, 1988: 75)

Akbal, "hoparlör" sözcüğü yerine "ses büyültücüsü" ifadesini kullanmıştır.

sokaklık elbise: Ev dışında giyilen giysi.

"Karşık kız da giyinmiştir, penceresinde sokaklık elbisesiyle bana bir daha görünür." (Akbal, 1946: 17)

sonyaz: Sonbahar, güz.

"Bir esinti var havada, yağmurlu, serin. Ne biçim yaz? Gülleri de olmasa sonyaz sanılacak, ya da kış içinde bir gün." (Akbal, 1981: 9)

Akbal, öykülerinde ilkbahar için "ilkyaz", sonbahar için de "sonyaz" sözcüklerini kullanmaktadır. "İlkyaz" (TS, 2011: 1179) ifadesi sözlüğe girmiş ancak "sonyaz" sözü alınmamıştır.

sütlaç yüzlü: Beyaz, buruşuk yüzlü (bebek).

"Doğuşumdan da belliymiş. Babam açıklar ağası, memleket karma karışık, düşman elinde. Ben ise sütlaç yüzlü bir mahlûk." (Akbal, 1958: 45)

Akbal'ın bu sözü, benzetme yoluyla mecaz anlamda bebekler için yüzlerinin beyazlığını ve buruşukluğunu anlatmak üzere kullandığı düşünülmektedir.

teletaksi: Taksi çağırmak isteyen kişilerin isteklerini telefonla ilettikleri taksi durağı.

"Teletaksilerde kimseler yok, telefonlar bile yanıtız kalıyor." (Akbal, 1988: 54)

yorgun ölgün: Çok yorulmuş, gücü tükenmiş, bitkin biçimde.

"Ama biz dört kardeş akşamlara kadar uğraşır, didinir, toprağı kazmalarla küreklerle altüst eder, böcekleri ezer, örümcekleri kaçırtır, akrepleri ürkütür, geceye doğru yorgun ölgün, fakat bir dahaki pazara içimiz ümitle dolu olarak eve girerdik." (Akbal, 1953: 8)

TS'te yer alan *"Çok yorulmuş, gücü kalmamış bir biçimde."* (2011: 2607) anlamındaki *"yorgun argın"* ikilemesini Akbal, *"yorgun ölgün"* olarak kullanmıştır. Bu söz, barındırdığı *"ölgün"* ifadesinden dolayı *"yorgun argın"*la belirtilenden daha çok yorulmuş olmayı ifade eder gibidir. Türkçe İkilemeler Sözlüğü'nde de benzer anlamda *"yorgun argın, yorgun bezgin, yorgun bitkin"* (Akyalçın, 2007: 673) ikilemeleri yer alsa da *"yorgun ölgün"*e değinilmemiştir.

3.1.3. Atasözü, Deyim ve Birleşik Eylemler:

ağız açmamak: Konuşmamak.

"Kimse ağız açmıyordu." (Akbal, 1954: 49)

TS'te *"Konuşmaya başlamak."* (2011: 44) anlamıyla da verilen *"ağız (ağzını) açmak"* deyiminin olumsuz biçimi gibi görünen *"ağız açmamak"* ifadesi, *"konuşmamak, tek kelime etmemek"* anlamındadır ve aslında TS'te geçen *"Üzüntüden söz söyleyemeyecek durumda olmak."* (2011: 47) anlamındaki *"ağzını bıçak açmamak"* deyimine benzeşmektedir. Yukarıdaki örnek cümlede de ağız açmamanın sebebinin, öykü bağlamında, üzüntü olduğu anlaşılmaktadır. Necmi Akyalçın, *"ağzını bıçak açmamak"* deyimini açıklarken konuşmamanın herhangi bir sebepten kaynaklanabileceğine işaret etmiştir: *"Herhangi bir nedenden dolayı hiç konuşmayan, konuşmak istemeyen insanlar için söylenir"* (2012: 60).

alışveriş etmek: Alım satım işini yapmak.

"Alışveriş ediyordu." (Akbal, 1983: 90)

TS'te yer alan *"alışveriş yapmak"* (2011: 96) sözündeki *"yapmak"* eylemi, Akbal tarafından *"etmek"* yardımcı eylemiyle değiştirilerek kullanılmıştır.

altı aylık: Bakımlı, temiz, özenli.

"Melih her gün şık, her gün boyalı. Her gün saçlar altı aylık." (Akbal, 1969: 68)

Bu deyim *"Doğru dürüst yapılması istenen iş uzun zaman ister."* (TS, 2011: 2318) anlamındaki *"Temiz iş altı ayda çıkar."* atasözüyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Çünkü örnekte saçların düzgün, temiz oluşundan söz edilmiştir.

balta geçmez: Sık ve gür (orman).

"Sanki balta geçmez bir Afrika ormanına gider gibi." (Akbal, 1998: 74)

balta kesmez: Sık ve gür (orman).

“Kenya’nın balta kesmez ormanlarında bir serüven...” (Akbal, 1998: 88)

TS’te “İçinden hiç ağaç kesilmemiş, sık ve gür (orman, koru).” (2011: 247) anlamıyla verilen “balta değmemiş (veya girmemiş veya görmemiş)” deyimini, Akbal tarafından farklı bir söyleyişle ancak aynı anlama gelecek biçimde “balta geçmez / kesmez” olarak kullanılmıştır.

başı havada olmak: Korkacak, çekinecek bir durum söz konusu olmadığı için kendine güvenmek.

“Güvenli bir hali var. Yürüyor, elini cebine attı, evet anahtar tomarını çıkardı. Kesinlikle arabalı biri bu! Burdan istasyona ya da otobüs durağına gidecek olsa böylesine başı havada olur mu?” (Akbal, 1981: 31)

TS’te yer almayan bu deyim, bağlamdan hareketle “kendine güvenme”yi anlattığı düşünülmektedir.

bravo çekmek: Bravo demek.

“Beğensinler beğenmesinler, yetersiz bulsunlar, bravo çeksinler, ‘daha yürekli, daha hızlı’ desinler köşelerine çekilip, ya da ‘dünyayı düzeltmek sana mı kaldı?’ diye çıkışsınlar!” (Akbal, 1977: 73)

çın çın çınlamak: Sürekli olarak keskin bir ses çıkarmak.

“Bütün cadde, semt çift hoparlörle çın çın çınlardı.” (Akbal, 1953: 25)

TS’te “çın çın” ikilemesiyle kurulmuş “çın çın inletmek, çın çın ötmek” (2011: 536) birleşik eylemleri olmasına rağmen “çın çın çınlamak” biçiminde üçleme tarzındaki kullanım yoktur. Bu ifade, “çın çın ötmek” ile anlamdaştır. Türkçe İkilemeler Sözlüğü’nde ise “çın çın” ikilemesi, “çınlamak, ötmek” eylemleriyle birlikte verilmiştir (2007: 180).

derecesini almak: Derece ile vücut sıcaklığını ölçmek.

“Eve gelince derecemi alıyorlar, ateş yüksek.” (Akbal, 1983: 85)

Akbal, öykülerinde “derece ile ateşi ölçmek” (TS, 2011: 182) anlamındaki “ateşini almak” deyimini yerine “derecesini almak” sözünü kullanmıştır.

diline yapışmak: Sürekli aynı şeyi tekrarlar duruma getirmek.

“Ağaçlı yol boyunca ellerim cebimde yürürken yarısını anımsamaya uğraştığım bir şiirin birkaç dizesi var. Günlerdir dilime yapışmış...” (Akbal, 2000, 82)

TS’te benzer anlamda “dilime pelesenk etmek”, “dilime (veya dile) dolamak” (2011: 663) deyimleri bulunmaktadır.

el evinde el elinde: Başkalarının evinde kalan, onların isteklerine göre yaşar.

“Gözlerim tavanda. Karmaşık çizgiler. Gidip gelenlerin sesleri. Biri koluma iğne batırıyor. Niye? Nerdeyim, bir yatakta, ama belki değil. Büyükbabamın ölüm öncesi söyledikleri, defterine yazdıkları: El evinde el elinde. Bu kadar. Ne demek istemiş. Ben el evinde miyim? Sözcükler çarpışıyor. Anamlı anlamsız. Biri başımın altındaki yastığı değiştiriyor. Çok yumuşak bu yastıklar.” (Akbal, 1998: 9)

Akbal’ın kullandığı bu atasözüne, incelenen sözlüklerde rastlanmamıştır. Söylemden “El evinde yaşayan yabancı memlekette yaşıyor gibidir.” anlamı da çıkarılabilir. Bağlamdan ifadenin anlamı net olarak kestirilememektedir.

etki yapmak: Etkilemek.

“Ama İngiltere bambaşka bir etki yaptı bende.” (Akbal, 1983: 77)

Akbal, TS’te “Kuvvetli bir biçimde etkilemek.” (2011: 830) biçiminde açıklanan “etki bırakmak” sözünü değiştirmiş; “bırakmak” eylemi yerine “yapmak” eylemini kullanılmıştır.

etliye sütlüye dokunmamak: Tartışmalı konulardan kaçınmak.

“Etliye sütlüye, ona buna dokunmadan, bugünlerde ne gibi yazılar yazılabilirse, o biçim...” (Akbal, İS, 82)

TS’te “Toplum içindeki çeşitli hareketlerden uzak durmak, hiçbir şeyle ilgilenmemek, tartışmalı konulardan kaçınmak.” (2011: 831) anlamındaki “etliye sütlüye karışmamak” deyimini Akbal, “etliye sütlüye dokunmamak” biçiminde kullanmıştır. Uysal, yazarlarca kalıp sözlerde yapılan bu değişiklikler için “Bunlar, sanatçı öz güveni ve rahatlığı içinde yapılan, dilin ruhuna ve temel işleyişine zarar vermeyen değişikliklerdir.” (2012:119) der.

feleğin çemberi, üstünde düğümlenmek: Deneyim kazanmak, olgunlaşmak.

“Kaç yaşında? Ondört mü, onbeş mi, daha mı az? Yıllarla ölçülüyor bazan yaşam olgunluğu. Feleğin çemberi dönmüş dolaşmış bu küçük kadının varlığı üstünde düğümlenmiş. Almış götürmüş onu otuz yaşın kırk yaşın katılığına, pişkinliğine, güçlülüğüne...” (Akbal, 1973: 48)

“Hayatta acı tatlı günler görmüş geçirmiş olmak, olgunlaşmış, deneyim kazanmış olmak.” (TS, 2011: 858) anlamındaki “feleğin çemberinden geçmek” deyimini Akbal, “feleğin çemberi, üstünde düğümlenmek” biçiminde kullanmıştır.

geçmişin tozlarını ayağa kaldırmak: “Gerçekleri saklayarak, görünür anıları anlatmak.” (Akbal, 1967: 51)

“Bu akşama kadar ondan hiç söz açmamıştık. (...) Bu gece nasıl oldu, nasıl? Geçmişin tozlarını ayağa kaldırmak. Gerçekleri saklıyarak, görünür anıları anlatmak.” (Akbal, 1967: 51)

Akbal’ın, kullandığı bu deyim, anlamıyla birlikte verdiği dikkati çekmektedir.

göz kulak kesilmek: Korumak, gözetmek.

“Bütün bu evlerin sakinleri kendileri için göz kulak kesildiğini biliyorlar korkmadan, çekinmeden rahat rahat uyuyorlar.” (Akbal, 1946: 41)

Bu deyim, TS’te “göz kulak olmak” [“Gözetmek, korumak, bakmak.” (2011: 977)] biçiminde geçmektedir; kullanım bakımından “Büyük bir dikkatle dinlemek.” (2011: 1518) anlamındaki “kulak kesilmek” deyimiyile ilgisi yoktur.

günce tutmak: Her gün yaşananları bir deftere yazarak kaydetmek.

“Bir de günce tutardım daha o yaşta.” (Akbal, 1981: 19)

Akbal, “günlük tutmak” (TS, 2011: 1008) ifadesindeki “günlük” sözcüğünü anlamdaşı “günce” ile değiştirmiştir.

hayal yıkıntısına uğramak: Çok istenen bir şeyin olmamasından büyük üzüntü duymak.

"Yanında karısı ve çocukları ile mesut bir anını yaşadığını fotoğrafta bütün huzuriyle göstermeye çalışmış, ama bu gözlerin derinliğinde, bütün hayatı boyunca bir sürü hayal yıkıntılarına uğramış bir iç âlem görünüyor." (Akbal, 1949: 85)

Akbal, TS'te yer alan "hayal kırıklığı" (2011: 1068) sözünü "hayal yıkıntısı" biçiminde kullanmış; "yıkıntı" sözcüğünün "kırıklık"tan daha güçlü bir mahvolma ifade edişinden hareketle duyulan üzüntünün büyüklüğünü anlatmak istemiştir.

içi kaldırmamak: Dayanamamak.

"Ben de şimdi o kıyı kasabasına, o kumsala gitmek istemiyorum. İçim kaldırmayacak." (Akbal, 1983: 47)

Bu deyim, "Dayanamamak, katlanamamak." (TS, 2011: 2627) anlamındaki "yüreği kaldırmamak" deyimiyse anlamdaştır.

işaret çakmak: Bir durumu el, yüz hareketleriyle etraftakilere sezdirmeden anlatmak.

"Osman bir işaret çaktı kalktı." (Akbal, 1969: 19)

"İşaret çakmak" deyimini, TS'te "bir şeyi bir durumu el, yüz hareketleriyle anlatmak, göstermek." (2011: 1222) biçiminde açıklanan "işaret etmek" sözüne anlamca benzemektedir ancak işaret etme işini etraftakilere sezdirmeden yapma anlamıyla bundan ayrıldığı düşünülmektedir.

işin gırgırında (olmak): Bir durumu, bir konuyu önemsememek, dikkate almamak; eğlenmek.

"Mangamın komutanı bir basketbolcuymuş, ünlü biri. Uzun mu uzun boylu. Şakacı, işin gırgırında." (Akbal, 1988: 34)

Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü'nde "s. ve i. Neşeli, güldürücü (kimse, nesne, durum). . (Biriyle, bir şeyle ya da durumla) Alay etme, eğlenme." (Aktunç, 1998: 123) olarak açıklanan "gır gır" sözcüğü, TS'te "1. Alay. 2. Komik, matrak, eğlenceli. Usanç veren, sürekli ve kaba bir sesle." (2011: 943) anlamlarıyla verilmiş; "(biriyle) gır gır geçmek", "(birini) gır gıra almak (veya getirmek)" (2011: 943) ifadeleri de "gır gır" sözcüğüyle kurulmuş deyimlere örnek gösterilmiştir. Bunların yanı sıra Akbal'ın kullandığı "işin gırgırında (olmak)" ifadesi de sözlüğe başka bir deyim olarak eklenebilir.

kurasi gelmek: Askerlik çağı, sırası gelmek.

"Kerim'in kurasi geldi, askere alındı." (Akbal, 1949: 106)

TS'te benzer anlamda "(herhangi bir yılın) kurasi olmak" deyimini vardır: "O yıl askerlik çağına girenlerden olmak" (2011: 1527).

maç oynamak: İki takım hâlinde kazanmak amacıyla karşılaşma yapmak.

"Sen çık oyundan, çık, maç oynamayı bilmiyorsun" diye bağıyor." (Akbal, 1973: 125)

Bu ifade, TS'te "maç yapmak" (2011: 1598) biçimindedir. Yukarıdaki örnekte futbol karşılaşması kastedilmiştir.

mani oynamak: Karşılıklı mani söylemeye dayanan oyun.

"Dua saatlerini atlatır, kiliseye gitmez, bahçede bizimle mani oynar, çukulata çekişirdi." (Akbal, 1958: 27)

Günümüzde çocuklar arasında oynandığı görülmeyen bir oyunu anlatan bu söylem, geçmişe ait bir sosyal hayat unsurunu yansıtmaktadır.

mikrofona çıkmak: Sahnede dinleyiciler karşısında şarkı söylemek.

“Bir gün o da mikrofona çıkacaktı. Sahneye gelince, biraz utanıyordu, ama geçecekti bu, kısa sürede alışırdu halkın önünde şarkı söylemeye...” (Akbal, 1981: 35)

milyon vurmak: Zengin olmak.

“Kız satmak! Milyon vurmak kızlarına başlık parası almakla!” (Akbal, 1983: 35)

neresi inceyse oradan kopmak: Sonucunu önemsememek.

“Sarı bıyıklı Neresi inceyse oradan kopsun dedi.” (Akbal, 1973: 33)

“Sonucu nereye varırsa varsın.” (TS, 2011: 1189) anlamındaki “inceldiği yerden kopmak” deyimini, Akbal tarafından “neresi inceyse oradan kopmak” biçiminde kullanılmıştır.

özlem çekmek: Bir şeyi çok özlemek, ona kavuşmak istemek.

“Yaşımız elliye, kırka varınca nice yoksunluklar, acılar içinde geçmiş de olsa ilkokul yıllarımızı bir sis perdesi ardından görür, özlem çekersiniz o günlere...” (Akbal, 1979b: 32)

“Arzulamak, çok özlemek, hasretini çekmek.” (TS, 2011: 1870) anlamındaki “özlemine çekmek” deyimini, yazar tarafından “özlem çekmek” biçiminde kullanılmıştır.

piyango gibi çarpmak: Beklenmeyen sevindirici bir durum ortaya çıkmak.

“Oturmak, ayrı bir mutluluktur o. Sabah akşam trenlerinde bir piyango gibi çarpar o mutluluk...” (Akbal, 1981: 67)

step yapmak: Oturduğu yerde ayaklarını adım atar gibi oynatmak.

“Gürültü içinde sıkıntıdan patlayanlar ayaklarıyla step yapar, moda bir film şarkısını dudaklarından düşürmezler.” (Akbal, 2000: 83)

Yabancı bir sözcük olan “step” ile “yapmak” eyleminin bir araya gelmesiyle oluşmuş bu birleşik söz de TS’te yer almamaktadır.

son uykuya dalmak: Ölmek.

“İçimizden birinin bir Pendik kavşağında gazete kâğıtlarının altında son uykusuna dalışı...” (Akbal, 1981: 24)

Akbal’ın mecaz yoluyla ölümü kastettiği “son uyku” ifadesi, TS’te olmayan yeni bir kullanımdır. “Ölüm” olarak açıklanabilecek bu söz, sözlükte yer alan “ebedî uyku” (TS, 2011: 751) ve “son yolculuk” (TS, 2011: 2140) söylemleriyle aynı anlamdadır. Örnek cümlede “son uykuya dalmak” deyimini içinde kullanılmış ve böylece “ebedî uykuya dalmak” (TS, 2011: 751) deyiminde olduğu gibi “ölmek” eylemi anlatılmıştır.

söylev çekmek: Uzun, sıkıcı, yararsız bir konuşma yapmak.

“Dergide kimse yoktu bir dağıtıcıdan başka. O da aldı bizi karşısına, gazetecilik, yazarlık üzerine bir söylev çekti.” (Akbal, 1979b: 59)

Bu deyim, TS'teki "nutuk atmak (çekmek)" ["Uzun, sıkıcı bir konuşma yapmak veya özden yoksun bir söylev vermek." (2011: 1782)] deyimiyile aynı anlamdadır.

tahtaya çamaşıra gitmek: Eskiden ücret karşılığında evlere çamaşır yıkamaya ve tahta döşeme silmeye gitmek.

"Arabacılık, boyacılık, seyyar satıcılık, türlü alanlarda işçilik. Kadınlar tahtaya çamaşıra gider." (Akbal, 1981: 15)

Burhan Felek, Osmanlı Devleti zamanında orta hizmetçisi tutulurken tahta silme ve çamaşır yıkama işlerinin şart koşulduğu bilgisini vermekte; çamaşırın makine olmadığı için elde yıkandığını, evlerin döşemelerinin de tahtadan yapıldığını ve her hafta sabunlu suyla silindiğini ifade etmektedir (21.06.1981 tarihli Milliyet Gazetesi, s. 15). Dolayısıyla "tahtaya çamaşıra gitmek" deyimini de eski dönemlerdeki bu hizmeti anlatmak için kullanılan bir deyim olmalıdır.

ters yüz geri çevrilmek: İsteddiği yapılmadan geri gönderilmek.

"İtile kakıla ya o kapının öte yanına geçersiniz, kendinizi hiç aklınıza gelmemiş bir öğretmenin karşısında bulursunuz; ya da çoğunlukla, kapılardan ters yüz geri çevrilirsiniz." (Akbal, 1983: 49-50)

Bu deyim, "Gittiği bir yerden istediğini elde edemedi dönme." (TS, 2011: 2334) anlamındaki "ters yüz geri dönme" deyimiyile yakın anlamlıdır.

tüyü oynamamak: Umursamamak, ilgisiz kalmak.

"Sonra baktım kimsenin tüyü oynamıyor, kimse 'bir şey de ben yapayım senin iyiliğin için' demiyor." (Akbal, 1979b: 18)

"Durum ve davranışını değiştirmemek, aldırış etmemek, umursamamak." (TS, 2011: 1406) anlamındaki "kılı kıpırdamamak" deyimiyile aynı anlama gelen bu ifade, TS'te bulunmamaktadır.

ürpertiler geçirmek: Çok korkmak, korkudan tüyleri diken diken olmak.

"Uykunuz kaçır, korkarsınız, nereye gideceğinizi, ne yapacağınızı şaşırırsınız, ürpertiler geçirirsiniz." (Akbal, 1973: 112)

yazgısı dolmak: Kaderi şekillenmek.

"Demirel'in, o zamanki adıyla Dolaksızoğlu Süleyman Sami'nin, köydeki adıyla Çoban Sülü'nün yazgısı İslâmköy'de dolarken benimki de İstanbul'da doluyormuş!" (Akbal, 1979a: 63)

"Yazgısı dolmak" deyiminin bağlamdan hareketle "kaderi şekillenmek" anlamına geldiği düşünülmektedir.

yeryüzünün kaç bucak olduğunu öğrenmek: yeryüzünde başa gelebilecek zorlukları, kötülükleri anlamak.

"Yeryüzünün kaç bucak olduğunu öğrendim." (Akbal, 1949: 41)

"Dünyada ne gibi güçlükler olduğunu bildirmek (veya anlamak), insanın başına neler gelebileceğini öğretmek veya öğrenmek." (TS, 2011: 736) anlamındaki "dünyanın kaç bucak (veya köşe) olduğunu göstermek (veya anlamak)" deyimini, yazar tarafından değiştirilerek kullanılmıştır.

yüreğine soğuk sular boşanmak: İrkilerek heyecanlanmak.

“Geçtiğin yerlerde onun nice defalar dolaştığını, sana her benzeyenle beraber onun yüreğine nasıl soğuk sular boşandığını bilemezsin.” (Akbal, 1949: 95)

Bu deyimde soğuk suyun vücuda aniden değmesiyle kişinin irkilmesi hareketine benzetme söz konusudur. Mecaz anlamda kişinin irkilmesi, heyecanlanması anlatılmıştır. “İçine su serpmek” [“Ferahlamak.” (TS, 2011: 1142)], “yüreğine su serpmek” [“Bir kimseyi kaygı sebebinin ortadan kalkmasıyla veya yeniden umut verecek bir haberle ferahlatmak.” (TS, 2011: 2627)], “yüreğine kar yağmak” [“Kıskançlık duyarak üzülme.” (TS, 2011: 2627)] deyimlerini düşündürse de bunların anlamları ve kullanım durumları farklıdır.

3.2. Türkçe Sözlük'te Bulunan ancak Öykülerde Yeni Anlamlarla Kullanılan Sözcükler:

3.2.1. Sözcükler:

akıl: Mantığa, gerçeğe uygun.

“Öyle ya evde iki tane durup dururken para verip başkasını almak akıl mı?” (Akbal, 1954: 44)

TS'te “1. Düşünme, anlama ve kavrama gücü, us. 2. Öğüt, salık verilen yol. 3. Düşünce, kanı. 4. Bellek.” (2011: 62) anlamlarıyla verilen “akıl” sözcüğü, yukarıdaki örnekte “Akla uygun olan, akla yatkın olan” (TS, 2011: 65) anlamındaki “akıl kârı” sözünü düşündürecek biçimde “mantığa, gerçeğe uygun” anlamıyla kullanılmıştır. Dolayısıyla bu söylemin de eksilteli bir yapı olduğu düşünülmektedir. Yazar, “akıl kârı” tamlamasındaki “kârı” tamlananını derin yapıda bırakmıştır. Cümlede soru yoluyla olumsuz bir ifade sunulmuş, evde iki tane dururken başkasını almanın akıl ya da akıl kârı olmadığı anlatılmıştır.

asılmak: Futbolda topa bütün gücüyle vurmak.

“Lefter kaçırır mı penaltıyı hiç.. Asıldığı gibi kalede...” (Akbal, 1958: 7)

Sözcüğün bu anlamına TS'te rastlanmamakla birlikte argo olduğu tespit edilen sözcük, Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü'nde “(Futbolda) Topa vuruşta bütün gücünü kullanmak, çok güçlü vurmak.” (Aktunç, 1998: 44) tanımıyla örnekteki anlama uygun biçimde yer bulmuştur.

bağ: Lunapark gibi oyun alanlarındaki eğlence araçlarında güvenlik amacıyla bele ve kollara takılan kemer.

“Sonra o salıncak!.. O dönen, hep dönen, insanları havaya savuran salıncak. (...) Aldım bileti, adama verdim, bir sandalyeye yerleştim, bağları taktım.” (Akbal, 1983: 8)

Yukarıdaki örnekte “bağ” sözcüğünün “kemer” karşılığı olarak kullanıldığı görülmektedir. Sözcüğün bu anlamına TS'te rastlanmamaktadır.

bant: İçinde seslerin kaydedildiği bir manyetik şerit barındıran küçük kutu, ses kaseti.

“Uçsuz bucaksız bir minibüs dizisi... Hepsinden ayrı bir hava fişkırtıyor. Anıları kaçırılan, sabah keyfine limon sıkılan bir gürlüğü. Bu mu müzik? (...) Ne zaman bir minibüse binsem, hemen koyarlar bandı, ‘Kapat’ diyen çıkmaz, (...)” (Akbal, 1983: 75)

Bu örnekte “bant” sözcüğü, şarkı dinlemeye yarayan kaset anlamında kullanılmıştır. Ancak TS'te sözcüğün bu anlamı yer almamakta; “bant”, kaset içindeki manyetik şeridin adı olarak geçmekte, bu da “Ses alma aygıtlarında seslerin kaydı için kullanılan manyetik oksitli plastik veya selüloz şerit.” (2011: 251)

biçiminde tanımlanmaktadır. Ancak örnekte –öykünün 1983 yılına ait olduğu da düşünülürse- bu şeridi barındıran küçük kutu, ses kaseti anlamında kullanıldığı görülmektedir.

biçimsiz: Bir iş için uygun olmayan, iş görülemeyecek (zaman).

“Günün biçimsiz bir saati olduğundan durak bomboştur, bir ben vardım, bir de bir kızla bir delikanlı.” (Akbal, 1949: 32)

“Biçimsiz” sözcüğü, TS’te “1. Kendine özgü bir biçimi olmayan, biçimi bozuk, şekilsiz. 2. Kötü, hoş olmayan, yakışsız. 3. Kendine özgü billurlaşmış bir biçimi olmayan (madde), amorf. 4. Kötü bir biçimde.” (2011: 332) anlamlarıyla verilmiştir. Örnekteki gibi “saat” sözcüğünü nitelemek amacıyla kullanılan “biçimsiz” sözcüğü, bir iş için uygun olmayan zamanı belirtmektedir. Bu anlam, TS’e eklenebilir.

bücür: Küçük, ufak tefek nesne, eşya, araç.

“(…) ufak sandallar, sıra sıra mavnalar, geçip dönen dönen bücür vapurlar, (...)” (Akbal, 1946: 55)

“Bücür” sözcüğü, TS’te “ufak tefek ve kısa boylu (kimse)” (2011: 422) olarak açıklanmıştır. Bu açıklamadan insanları niteleyen bir sözcük olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yazar, sözcüğü vapurlar için kullanmış, “küçük, ufak tefek” anlamlarıyla nesnelere için de kullanılabilir hâle getirmiştir.

çakmak: Sınıfta kalmak.

“Tabii o yıl sınıfta çaktı, hem de ikmallsiz...” (Akbal, 1958: 60)

Sözcüğün bu anlamına Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü’nde rastlanmaktadır: “(Öğrenimde) Yıl sonunda bir ya da birkaç dersten başarısız olmak; sınıfta kalmak” (Aktunç, 1998: 74). TS’teyse sınıfta kalma anlamı verilmeyip “(-den) Sınavda başarısız olmak.” (2011: 484) açıklaması yapılmıştır. Saptanan örnekten hareketle TS’e sınıfta kalma anlamının da eklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

değınme: Fiziksel temas, dokunma.

“Koluyla, dirseğiyle başkalarına değınme halinde...” (Akbal, 1967: 73)

“Değınme” sözcüğü, TS’te “Değınmek işi, temas.” (2011: 609) olarak açıklanmış; “değınmek” de “Bir konuyu ele alarak ondan kısaca söz etmek, dokunmak, temas etmek.” (2011: 609) biçiminde verilmiştir. Ancak sunulan örnekten [“Gündüz yüzme havuzunda açmadığı bir konuya değınmek gereksinmesi duyuyordu.” (TS, 2011: 609)] eylemin fiziksel teması ifade etmediği anlaşılır. Oysa Akbal, yukarıdaki cümlede “değınme” ifadesini söz etmek anlamında kullanmamış, doğrudan fiziksel teması anlatmıştır. Böylece “Aralık kalmayınca kadar birbirine yaklaşmak, dokunmak, temas etmek.” (TS, 2011: 612) anlamındaki “değmek” işini anlatan “değme” eylemiyle “değınme” anlamdaş olmaktadır.

emeksiz: Üvey çocuk.

“Emeksizler dediği üvey çocukları her şeyini elinden almışlardı.” (Akbal, 1979b: 57)

“Emeksiz” sözcüğü, TS’te “Emek harcanmadan elde edilen, kolay, zahmetsiz.” (2011: 793) olarak açıklanmıştır. Bir de “Üvey evlat.” (2011: 793) anlamında “emeksiz evlat” ifadesi vardır. Akbal, “evlat” sözcüğünü kullanmadan sadece “emeksiz” diyerek üvey çocuğu ifade etmiş, “emeksiz evlat” tamlamasındaki “evlat” tamlananını eksiltiye bırakmıştır.

havuzcuk: Küçük havuz.

"A, işte bir havuz, daha doğrusu havuzcuk, fısıkiyelerden sular yükseliyor." (Akbal, 1983: 76)

"Havuz" sözcüğüne küçültme işlevli {-CIK} eki getirilerek yapılan sözcük, "küçük havuz" anlamındadır. Ancak sözlüğe bu anlamıyla girmeyen "havuzcuk", sadece bir anatomi terimi olarak "İdrar borularının böbrekle birleştikleri yerde huni biçimindeki genişlik." (TS, 2011: 1066) açıklamasıyla verilmiştir.

hesapçı: Hesap soran, bir konuda açıklama ve savunma isteyen.

"Çaresiz hesaplaşacaksın kendi kendinle! Senden taşmış, senden çıkmış o hesapçılarla! Yaşantının, düşüncenin, düşlerinin hesabını vereceksin. (...) Gecenin ortasında senin içinden savcılar, yargıçlar çıkıverir dışarı, alırlar seni ortalarına, sorarlar bütün yaşantının yanılıklarını, kuşkularını, tersliklerini, acılarını, sevinçlerini..." (Akbal, 1977: 54)

TS'te "1. Hesabını iyi bilen, tutumlu, hesabi. 2. Çıkarını kollayan, davranışlarını buna göre düzenleyen (kimse), hesabi." (2011: 1088) anlamlarıyla verilen "hesapçı" sözcüğü, yukarıdaki örnekte "hesap soran" biçiminde açıklanabilecek yeni bir anlamla kullanılmıştır.

ince: Derin, yoğun.

"Kişiyi ince hüznülere götüren o yaz akşamları!" (Akbal, 1988: 74)

Yukarıdaki cümlede "hüzün" sözcüğünü niteleyen bir sıfat olarak kullanılan "ince", bağlam içinde kişinin yüreğinin derinliklerine işlemiş bir gönül üzünlüğünü anlatmaktadır. TS'te sözcüğün bu anlamına rastlanmamıştır.

izlem: Bir olayın ya da durumun kişi üzerinde bıraktığı etki.

"Bir gün önce değer verdiği şeyleri bir gün sonra değersiz bulan taze izlemleri." (Akbal, 1967: 98)

TS'te "1. İzleme işi, izleme, takip. 2. Önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için tutulan yol, strateji." (2011: 1240) açıklamasıyla verilen "izlem", yukarıdaki örnekte farklı bir anlamda, "izlenim" ["Bir durum veya olayın duyular yolu ile insan üzerinde bıraktığı etki, intiba, imaj." (TS, 2011: 1240)] sözcüğünü düşündürecek biçimde kullanılmıştır. Yazarın, öykülerinde bu sözcüğün yanı sıra "izlenim"i de kullandığı görülür: "Ama vücudumu saran deniz yabancı izlenimler yaratmış bende." (Akbal, 1973: 42)

otomobilcilik: Çocukların otomobilci rolüne girerek oynadıkları oyun.

"Saklambaç, sonra hırsız-poliscilik, en sonra da otomobilcilik..." (Akbal, 1981: 26)

"Otomobilcilik" sözcüğü, yukarıdaki örnekte TS'te "Otomobilcinin işi." (2011: 1823) olarak verilen anlamının dışında bir çocuk oyunu adı olarak kullanılmıştır.

sağlam: Gereğinden çok, fazla, sert.

"Beni traş eden berber Ankara'nın sağlam soğuğundan bahsediyordu." (Akbal, 1958: 9)

Sözcüğün bu anlamı, TS'te bulunmamaktadır.

teneke: Dış görünüşüyle ilgi çekmesine rağmen anlamsız, içi boş.

"İşte yaşam bu. Öykülü, öyküsüz, anlamlı, anlamsız. Kimine göre anlamdır, kimine göre boş, teneke." (Akbal, 1977: 80)

“Teneke”, örnekte mecaz yoluyla “yararsız, faydasız, anlamsız” olmayı anlatmak için kullanılmıştır. Boş tenekeden çıkan sesin etki yaratmasına karşılık içinin boş olmasına benzetmenin söz konusu olduğu düşünülmektedir. Sözcüğün bu anlamına TS’te rastlanmamaktadır.

topaç: Top gibi, yuvarlak (nesne).

“Sonra birden gazeteyi buruşturuverdi, bir topaç yaptı, ilerdeki çöp kutusuna tıkdı.” (Akbal, 1946: 61)

“Topaç” sözcüğü, TS’te “1. Çevresine ip sarılıp birden bırakılarak veya kamçı ile vurularak döndürülen koni biçiminde ucu sivri oyuncak. 2. Kurşun borunun ağzını genişletmekte kullanılan bir tür ağaç tkaç. 3. Kayık küreğinin toparlakça yeri. 4. Toparlak sepet veya küçük küfe.” (2011: 2366) biçiminde açıklanmış; yukarıdaki örnekteki anlamına değinilmemiştir. Ancak Yeni Tarama Sözlüğü’nde “topaç, (topak): Yuvarlak, toparlak, top gibi.” (1971: 210) anlamına rastlanmaktadır.

uyuklamak: Tamamen yok olmayıp gizlenmek ve ortaya çıkmak için beklemek.

“Tam sokağın köşesinde, uzun zamandır içimde uyuklayan ahşap ev ve evin içinde unuttuğum çocuk birer hayalet gibi canlanverdiler.” (Akbal, 1949: 41)

TS’te “uyuklamak” eyleminin sadece temel anlamına yer verilmiştir: “Oturduğu yerde hafif uykuya dalmak, ımsızlanmak.” (2011: 2430). Ancak sözcük, yukarıdaki örnekteki gibi mecaz yoluyla da kullanılabilir.

uyuşmak: Hareketliliğini kaybetmek.

“Yaz sıcaklarıyla mahalle yine durgunlaşır, fakat hiç bir zaman tamamen uyuşmazdı.” (Akbal, 1949: 102-103)

“Uyuşmak” sözcüğü, TS’te “Soğuk, basınç vb. yüzünden vücudun bir yerinde, duygu ve hareket geçici olarak azalmak.” (2011: 2431) anlamıyla canlılar için kullanılan bir eylem olarak verilmiştir. Ancak Akbal, bunu mahalle için kullanmış; sözcüğe mecazi bir anlam yüklemiştir.

yapışmak: Bir şeyle ayrılmayacak biçimde bütünleşmek.

“Hele bir de sokağa çıktım mı, otobüse biner binmez, dolmuşa ayağımı atar atmaz yapışır bana herkesin gözündeki kişiliğim, anlamım.” (Akbal, 1977: 53)

Sözcüğün bu mecazi anlamı, TS’te yoktur.

yaratmak: Var olmamış bir şeyi, var gibi göstermek, uydurmak.

“Sahi, böyle bir gece yolculuğumuz oldu mu seninle? Yoksa bunu da mı ben yaratıyorum.” (Akbal, 1954: 81)

Burada da mecazi bir kullanım söz konusudur ve bu anlam da TS’e girmemiştir.

yardımcı: Ev işlerini görmek üzere ücret karşılığında evlere giden kimse.

“Eve gelip giden yardımcı, bir gün onu alıp Kumkapı’nın kayalık yerlerinde bir köşeye götürmüş.” (Akbal, 1998: 46)

Sözcük, burada TS’e girmeyen bir anlamla kullanılmıştır.

yedilik: Cezaevine akşam yedide girip sabah yedide salıverilen, cezalarını akşamları cezaevinde tutulmak biçiminde çeken hükümlülere verilen ad.

"Derken benim gibi yedilik bir arkadaş geliyor. Genç bir mühendis. O da bir görevliye tokat atmış. Atmadım diyor, ama atmış diye üç ay ceza vermişler." (Akbal, 1988: 16)

"Kadınlar koğuşunda kocamanları varmış. Yediliklerden bir hemşire anlatıyordu." (Akbal, 1988: 27)

TS'te "Yedisi bir arada, yedi taneden oluşmuş, yedi tane alabilen." (2011: 2564) biçiminde açıklanan "yedilik" sözcüğü, Akbal'ın öykülerinde bambaşka bir anlamla yer almakta; cezaevi hükümlülerinden özellikli bir grubu ifade etmek için kullanılmaktadır. Öykülerden hareketle, "yedilik" olarak anılan bu kişilerin, cezaevine akşam yedide girip sabah yedide salıverildikleri; cezalarını akşamları cezaevinde tutulmak biçiminde çektikleri anlaşılmaktadır. Yukarıdaki örneklerde sözcüğün ad ve sıfat olarak kullanılabilirdiği görülür.

3.2.2. Birleşik Sözcükler:

gürül gürül: Yanan şeyler bol ve gür ses çıkararak.

"Ufacık soba gürül gürül yanar." (Akbal, 1946: 37)

TS'te "Akan şeyler bol ve gür ses çıkararak." (2011: 1011) biçiminde açıklanarak suyun gürültülü akışını anlatan bir ifade olarak verilen "gürül gürül" ikilemesini yazar, sobada yanan şeylerin çıkardığı sesi anlatmak için kullanmıştır. İkilemenin bu anlamına "Ateşin güçlü yandığını anlatır." (Akyalçın, 2007: 313) biçiminde Türkçe İkilemeler Sözlüğü'nde rastlanmaktadır.

şıkır şıkır: Kaşığın karıştırma işi sırasında çarpma sonucu çıkardığı ses.

"Önüdeki çayı karıştırır durmadan. Şıkır şıkır bir kaşık sesi." (Akbal, 1977: 7)

TS'te sadece "Parlak, pırl pırl." (2011: 2221) açıklamasıyla verilen "şıkır şıkır" ikilemesi, yukarıdaki örnekte çay kaşığının bardağa çarpmasıyla çıkardığı sesi anlatmaktadır. İfadenin bu anlamına Türkçe İkilemeler Sözlüğü'nde de rastlanmamaktadır.

3.2.3. Atasözü, Deyim ve Birleşik Eylemler:

ayak yapmak: Çocuk oyunlarında takım kurmak ve oyuncuları seçmek üzere iki lider kişi, ayak adımlama yöntemiyle sayışmak.

"Öteden birkaç çocuk belirdiler. Bahçeye girdiler. Ayak yaptılar. İki takım kurdular, maç başladı." (Akbal, 1958: 67)

Akbal'ın, çocuk oyunlarında iki takım kaptanının ayaklarını adımlayarak sayıştıkları ve böylece oyuncularını seçtikleri bir uygulamayı anlatmak üzere kullandığı "ayak yapmak" deyimini, TS'te "birini aldatmak, kandırmak için dalavere çevirmek." (2011: 195) biçiminde açıklanmıştır. Öyküden alınan örnekle, ifadenin sözlükteki anlamı genişletilebilir.

fır dönmek: Sürekli ve hızlı bir biçimde dönmek.

"Lunaparklarda tepelerde fır dönen, seni havalara uçuran şeylere binemezdim." (Akbal, 2003: 90)

"Fır" sözcüğü, TS'te "Fırıl fırıl." (2011: 867) olarak açıklanmış; "fırıl fırıl"ın anlamı da "Sürekli ve hızlı bir biçimde." (2011: 868) şeklinde verilmiştir. "Fır dönmek" ise "Bir kimseye yaranmak veya yardım etmek için üstün çaba harcamak"tır (TS, 2011: 867). Ancak Akbal, bu deyimini "fırıl fırıl" ikilemesindeki anlamı verecek biçimde kullanmıştır. Dolayısıyla deyim, "sürekli ve hızlı bir biçimde dönme"yi anlatmaktadır.

küp gibi: Sağır.

"Osman, 'Kocakarı başımızın derdi oldu' dedi. 'Küp gibi sağır, gene ne isteyecek bakalım?'" (Akbal, 1969: 20)

"Küp gibi" deyiimi, TS'te "1. şişman; 2. argo sarhoş." (2011: 1561) olarak açıklanmıştır. Ancak Akbal'ın örneğinde "sağır" anlamına da geldiği görülmektedir.

3.3. Türkçe Sözlük'te Bulunan ancak Öykülerde Yeni Görevlerle Kullanılan Sözcükler:

3.3.1. Sözcükler:

bildik: "sf. Tanıdık (kimse veya şey)." (TS, 2011: 334)

"Bütün bütüne yabancı da değil. Çok uzaklarda kalan bir dostu, bir arkadaşı hatırlatan bir yüz. Yıllarca geride bıraktığım bir bildik." (Akbal, 1958: 5)

TS'te sıfat olarak kullanıldığı belirtilen ve buna göre örneklenen "bildik" sözcüğü, yukarıdaki söylemde ad olarak kullanılmıştır.

eleştirici: "a. 1. Bir işi bütün incelikleriyle değerlendiren. 2. mec. Yerli yersiz her şeyi eleştiren kimse." (TS, 2011: 786)

"Hiçbir arkadaşı için eleştirici bir sözü duymadım." (Akbal, 1998: 50)

"Eleştirici", TS'te ad göreviyle açıklanmıştır. Ancak yukarıdaki örnekteki gibi adların niteleyicisi olarak sıfat biçiminde kullanımına rastlamak da mümkündür.

izbe: "sf. Rus. 1. Basık, loş, nemli, kuytu (yer): (...) 2. Sapa." (TS, 2011: 1239)

"Gözlerimin önüne yarın bir daha hiç gelmemek üzere terkedeceğimiz ahşap ev geliyor, onun her yanını, izbesinden tavan arasına kadar hayalimde ürpererek dolaşıyordum." (Akbal, 1949: 39)

"İzbe" sözcüğü, TS'te sıfat olarak verilmiştir. Ad olarak kullanımı, "izbelik" (TS, 2011: 1239) biçimindedir. Akbal, {-LIK} eki olmaksızın "izbe" sözcüğünü kuytu yer anlamında ad olarak kullanmıştır.

kalantor: "a. Gösterişi seven, varlıklı kimse." (TS, 2011: 1273)

"İyi anladı o kalantor adam." (Akbal, 1969: 93)

Yazar, bu cümlede, TS'te ad olduğu belirtilen "kalantor" sözcüğünü sıfat olarak kullanmıştır.

pinpon: "sf. Yaşlı, çökmüş." (TS, 2011: 1925)

"Geçende bir dergide 30'ların ünlü yıldızlarının bugünkü hallerini gösteren bir fotoğraf gördüm. Hepsi kocakarı olmuş, ya da yaşlı pinpon!" (Akbal, 1998: 15-16)

TS'te örneklenmeyen ve argo bir ifade olan "pinpon" sözcüğünü tanımlayabilecek bu cümlede sözcük, sözlükte belirtildiği gibi sıfat göreviyle kullanılmamış, aksine bir sıfatla (yaşlı) nitelenerek ad görevini üstlenmiştir. Sözcüğün, Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü'nde de "İhtiyar, yaşlı kimse." (Aktunç, 1998: 241) biçiminde ve ad göreviyle sunulduğu görülmektedir. Ayrıca örnek cümleden bu ifadenin yaşlanmış, çökmüş erkekleri anlattığı düşünülmektedir. Çünkü cümlede "ya da" bağlacı aracılığıyla seçenek oluşturulmuştur. Film yıldızları yaşlandığında iki durumdan birine geçmekte; kadınlar "kocakarı", erkekler de "pinpon" olmaktadır.

sahici: "sf. Sahte olmayan, gerçek, yapma karşıtı." (TS, 2011: 2008)

“Plâja, Florya’ya git de gör, bunların sahicilerini.” (Akbal, 1967: 19)

TS’te sıfat olarak verilen “*sahici*” sözcüğü, yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere ad görevini de üstlenebilmektedir.

3.3.2. Birleşik Sözcükler:

köşe taşı: “*sf. Çok önemli olan.*” (TS, 2011: 1507)

“Ama o unuttuğumu sandığım duygular içinde yerleşti kaldı köşe taşları halinde.” (Akbal, 1973: 27)

TS’te sıfat olduğu söylendiği hâlde herhangi bir örnek cümleyle tanıtılmayan “*köşe taşı*” ifadesi, bu cümlede duyguların çok önemli olanlarına gönderme yaparak ad görevinde kullanılmıştır.

3.4. Türkçe Sözlük’te Tanıtılmamış Bazı Madde Başlarına Uygun Örnekler:

açık mektup: “*Yazıldığı kimseye gönderilmeyip basın yoluyla açıklanan mektup.*” (TS, 2011: 18)

“*Son harp durumunu -henüz ortalarındaydık- anlatan fıkra, iç havadisler: suiistimal ve hırsızlık, bir Bakan’a yazılan açık mektup, içinde ‘haksızlık’ ‘iftira’ ‘otuz yıl hizmet’ lafları geçen bir uzun yazı.*” (Akbal, 1949: 19)

asmak: “*Görevi olan bir işi özürsüz yapmamak.*” (TS, 2011: 169)

“*Okulu asmış demek.*” (Akbal, 2000: 79)

aşırmak: “*Yüksek veya geçilmesi güç bir yerin üstünden diğer yanına geçirmek.*” (TS, 2011: 176)

“*Binbir tehlikelerle dolu bir adada döğüşen bahriyelilerin yanında bulunur, uçurumlardan atımı asırır, son hızla giden bir otomobili ben sürerdim.*” (Akbal, 1949: 6)

avucunun içine almak: “*Bir kimseyi baskı ve etkisi altına almak.*” (TS, 2011: 192-193)

“*Beş on dakikada onu avucumun içine almıştım.*” (Akbal, 2000: 79-80)

azmak: “*Küçük su birikintisi, gölcük.*” (TS, 2011: 217)

“*Çıkıp yürümeli... Azmağa kadar... Bir kıyıda oturup dalmalı düşlere ördeklerin suda batıp çıkmalarına bakarak...*” (Akbal, 1998: 69)

aznif: “*Bir domino oyunu türü.*” (TS, 2011: 218)

“*Beyazıt’taki Küllük’te babamla aznif oynayanları seyretmek için her gece kahveye gitmek isterdim.*” (Akbal, 1998: 26)

cır cır: “*Durup dinlenmeden ince ve usandırıcı bir ses çıkararak.*” (TS, 2011: 461)

“*Geldiler saçağa kondular. Cır cır konuştular kendi dillerince...*” (Akbal, 1998: 69)

çirpıntılı: “*Ufak ve oynak dalgalı (deniz).*” (TS, 2011: 539)

“*Uzakta görünen deniz çirpıntılıydı.*” (Akbal, 1958: 60)

esrik: "Sarhoş." (TS, 2011: 820)

"Troya'nın anlarıyla esrik bir genç şair." (Akbal, 1988: 17)

fındıkçı: "Cilveli, oynak kadın." (TS, 2011: 867)

"Baş örtülü taze tam fındıkçıydı, her defa bir başkasiyle." (Akbal, 1954: 33)

gonk: "Bazı saatlerde belirli zamanları bildiren zil düzeneği." (TS, 2011: 953)

"Radyoda gonk yine vurdu. Emekli amcalar gözlüklerini dikkatle taktılar, cep saatlerini ayarladılar." (Akbal, 2000: 84)

işlemek: "Durağan durumdan hareketli duruma geçmek, çalışmak." (TS, 2011: 1226)

"Nasıl işler bu makine?" (Akbal, 1967: 35)

iyi gün dostu: "Dostlarının sıkıntılı zamanlarında onlardan kaçan kimse." (TS, 2011: 1236)

"İyi gün dostları birden etrafımızdan çekilmişler, bizi kendi felâketimizle başbaşa bırakmışlardı." (Akbal, 1949: 38)

kafa kâğıdı: "Nüfus cüzdanı." (TS, 2011: 1264)

"Bir baksan yakından, altmış dersin kafakâğıdında ancak otuzdur." (Akbal, 1973: 85)

kâğıtlık: "El altında bulundurulacak kâğıtları koymaya yarayan, gözlere ayrılmış bir tür kutu." (TS, 2011: 1266)

"Babamdan kalan bir kâğıtlık masamın üstünde durur." (Akbal, 1979b: 39)

kemer sıkmak: "Sıkı para politikası anlayışıyla daha az tüketmek." (TS, 2011: 1384)

"Biz her gün taşıta daha çok para ödüyoruz' dersin, sıkarsın kemeri! Daha az gez, daha az ye, daha az giyin, sat sav, hattâ başını soktuğun katı da elden çıkar, parasıyla bir otomobil al!" (Akbal, 1979c: 92)

kıvrıntı: "Kıvrım." (TS, 2011: 1431)

"Her sözcükle duruşu, biçimi, kıvrıntısı değişen dudaklarını, açılıp kapanan kirpiklerini, sigara dumanını içine çekişini..." (Akbal, 2000: 86)

mandagözü: "Nikel yirmi kuruş." (TS, 2011: 1619)

"O manda gözü yirmibeşlikler erimezdi ne alsan!" (Akbal, 1969: 17), "Kitabı raftan çıkardı, kaç para, yirmi beş kuruş: Tam da o hanımın düğünde cebime soktuğu manda gözü!" (Akbal, 1998: 89)

"Mandagözü", TS'te "nikel yirmi kuruş" olarak açıklanmıştır. Ancak yazarın kullandığı iki cümlede de yirmi beş kuruşa karşılık geldiği görülmektedir. Bu öykülerde yazarın çocukluk yılları yani 1930'lar anlatılmaktadır. O dönemde tedavülde yirmi kuruş olarak herhangi bir madenî paranın

bulunmaması ⁶, sözlükteki açıklamanın hatalı olabileceğini akla getirmektedir. Bu nedenle tanımın yeniden düzenlenmesi gerektiği düşünülmektedir.

nanik: “Başparmağı burna değdirip öteki parmakları açarak ve sallayarak yapılan alay işareti.” (TS, 2011: 1751)

“Kızlar toparlandılar, bizlere nanik yaparak çıktılar.” (Akbal, 1979a: 46)

niyet: “Fal gibi kullanılmak amacıyla içine mâni yazılıp katlanmış veya şekerlere sarılmış kâğıt parçası.” (TS, 2011: 1776)

“Bir gece evvel Gül fidanı altına attıkları niyetlerin beyitleri yol boyunca okunur, tekrar edilirdi.” (Akbal, 1949: 102)

niyetçi: “Alıştırılmış güvercin, saka kuşu, tavşan vb. hayvanlara para karşılığında niyet çektiren kimse.” (TS, 2011: 1776)

“(…) Eminönü Meydanı’ndaki kuşlu niyetçiden geleceğe ait iyi müjdelere almak bizi bir anlığına da olsa mutlu kılıyor.” (Akbal, 2000: 86-87)

not atmak: “Öğretmen, öğrencinin çalışma durumunu not vererek değerlendirmek.” (TS, 2011: 1779)

“Dördüncü sınıftayken yeni bir öğretmen geldi. Bu çok genç bir İtalyan delikanlısıydı. Mösyö Fabiani. Fransızca’yı kendi diline yakın biçimde konuşuyor, bizimle futbol, voleybol oynuyor, gezmelere gidiyor, bol bol not atıyordu.” (Akbal, 1981: 49)

öz yaşam: “Bir kişinin yalnız kendini ilgilendiren özel yaşamı.” (TS, 2011: 1872)

“Özyaşamından bölümler anlatırdı arada. Kafkasya’daki babayurdundan izlenimler. Gençlik anıları, Avarelik yılları. Bilinçlenme. Sorumluluk nedir bilme. Önemli görevler.” (Akbal, 1983: 46)

paradi: “Bir tiyatrodan en üst balkon.” (TS, 2011: 1885)

“Paradiden öylesine sarkmış ki, kendini geri çekememiş, aşağıya düşmüş.” (Akbal, 1998: 15)

parça: “Güzel, alımlı kız veya kadın.” (TS, 2011: 1888)

“Biliyordum bir ablası olduğunu. Bir iki defa okula gelmişti. Uzaktan seyretmiştik. Jozef bir ışık çalmış: ‘parçaya bak!’ demişti.” (Akbal, 1958: 28)

satmak: “Kendinde olmayan bir şeyi var gibi göstermek, taslamak.” (TS, 2011: 2042)

“Sokaktaki insan kızdı mı böyle diyor ünlü kişiler için, birtakım uydurmaları bilgiç bilgiç satarak...” (Akbal, 1979b: 43)

sıkıştırmak: “Sarkıntılık etmek.” (TS, 2011: 2094)

⁶ Konu hakkında bilgi için bk. http://www.darphane.gov.tr/tr/content.php?parent_id=182&content_id=735 (e.t. 30.03.2017).

"Sabahları ve akşamları vapurda ona laf atanlar, kalabalık arasında sıkıştırılanlar vardır." (Akbal, 1949: 45)

sürgit: "İlelebet." (TS, 2011: 2184)

"Sürgit yaşatılamaz gerginlikler." (Akbal, 1983: 19)

tabanvay: "Yayan." (TS, 2011: 2237)

"Bu gece tramvay yok, tabanvay var." (Akbal, 1958: 23)

top atmak: "Batıklığa uğramak, iflas etmek." (TS, 2011: 2365)

"Bir Yorgi efendi varmış o çevrede, yılların bakkalı, adam sıra sıra evler kurmuş. 'Ona top attıracağım' diyormuş Hayri Bey." (Akbal, 1969: 17)

vergi: "Bir kimsenin doğuştan sahip olduğu iyi nitelik." (TS, 2011: 2479)

"Bu konuda Zekâi beyin de kendine vergi ne güzel fikirleri vardı, ne eşsiz buluşları." (Akbal, 1969: 35)

yampiri: "Eğri büğrü, yan yan ve çarpık giden." (TS, 2011: 2517)

"Kerim de başında yampiri fotr şapkası, orta boyu, efe duruşu, dudaklarında sigarası ile semaver başına geçti." (Akbal, 1949: 106)

TS'te sözcüğün "yan yan ve çarpık giden" biçiminde kişileri nitelemek amacıyla kullanımına örnek verilmiş ancak "eğri büğrü" anlamıyla nesne niteleyicisi olarak kullanımı örneklendirilmemiştir. Yukarıdaki cümle, bu amaçla kullanılabilir.

yengi: "Birçok emek ve tehlikeli uğraşma pahasına erişilen mutlu sonuç, utku, galibiyet, galebe, zafer." (TS, 2011: 2572)

"Yenilikle yengi bir aradadır." (Akbal, 1973: 47)

4. Sonuç

Bu çalışmada Oktay Akbal'ın öyküleri, Türkçe Sözlük'e katkı sağlayabilecek kullanımlar açısından incelenmiş ve dikkat çekici pek çok malzeme ortaya çıkmıştır. Tespit edilen sözcükler, sözcük öbekleri, deyimler ve atasözleriyle Türkçe sözlük çalışmalarının desteklenebileceği düşünülmektedir.

Yazarın öykülerinden elde edilen verilere ilişkin şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Akbal'ın sözlükte olmayan yeni sözcükleri, ifadeleri ortaya koyarken, türetme yönteminden oldukça fazla yararlandığı dikkati çekmektedir: *boğuntulu, düşsül, iskeletleşmek, karmaşım, küçümserlik, telaşçı, uyutmaca, yayıcı* vb.
- Birleştirme yoluyla da pek çok yeni kavrama karşılık yapılmıştır: *acı sarı, bellekaltı, kör inancı, sokaklık elbise, sonyaz* vb.

- Sözlükte olmayan yeni deyim sayısı da oldukça fazladır: *altı aylık; başı havada olmak; derecesini almak; mikrofonu çıkmak; piyango gibi çarpmak; yüreğine soğuk sular boşanmak* vb. Bir örnekte Akbal'ın, kullandığı deyimini, anlamıyla birlikte verdiği dikkati çekmektedir: “Geçmişin tozlarını ayağa kaldırmak. Gerçekleri saklayarak, görünür anıları anlatmak.”
- Kimi ifadeler de argodur: *işin gırgırında (olmak), piyasa kadını*.
- Bazı söz ve deyimlerin, sözlükte aynı anlama gelen benzerleri vardır. Akbal, bunlarda değişiklik yaparak kullanmayı tercih etmiş ve dile yeni kullanımlar kazandırmıştır. Örneğin “*düşsel*” yerine “*düşsül*”, “*irili ufaklı*” ve “*büyükklü küçükklü*” yerine “*büyükklü ufaklı*”, “*göz kararı*” yerine “*göz kararlaması*”, “*etliye sütlüye karışmamak*” yerine “*etliye sütlüye dokunmamak*”, “*inceldiği yerden kopmak*” yerine “*neresi inceyse oradan kopmak*” ifadelerini tercih etmiştir. Bazı kullanımlardaysa birtakım anlam farklılıkları yaratmak istemiştir. Örneğin, “*yorgun argın*” yerine “*yorgun ölgün*”ü kullanarak daha çok yorgun olmayı; “*hayal kırıklığına uğramak*” yerine de “*hayal yıkıntısına uğramak*” deyimini tercih ederek kırılmaktan öte yıkılmayı, daha fazla etkilenmeyi anlatmıştır.
- İnceleme sonucunda TS’te bazı tutarsızlıklar da saptanmıştır. Örneğin sözcüğe küçültme anlamı katan {-CIK} eki taşıyan her ifadenin TS’e alınmadığı dikkati çekmektedir. “*Odacık, evcık*” gibi sözcükler, sözlüğe madde başı olarak alınmış ama aynı eki barındıran yazarın kullandığı “*amıcık, insancık, sesçik*” sözcüklerine yer verilmemiştir. Sözlükte yazarın kullandığı “*iyice, kesince*” sözcüklerinden “*iyice*” vardır ama “*kesince*” yoktur. Yine “*sever*” sözüyle kurulmuş her ifade de sözlükte yer almamaktadır. Örneğin “*hayırsever, konuksever, çiçeksever*” vb. vardır ama öykülerde görülen “*bitkisever, hayalsever, kedisever*” bulunmamaktadır. “*Dış*” sözcüğüyle kurulanlarda da durum aynıdır. “*Amaç dışı, gerçek dışı, olağan dışı*” gibi sözlerin varlığına karşın “*insan dışı, moda dışı*” görülmemektedir. Sözlüğe alınan ifadelerin neye göre seçildiğine dair bir açıklama da yapılmamıştır.
- Yazarın kullandığı bazı ifadeler, döneme dair bilgi içermekte, sosyal hayat unsurlarını, gelenekleri barındırmaktadır: *cemse, beyamca, ses büyültücüsü, mani oynamak, tahtaya çamaşıra gitmek* vb.
- Yeni kullanımlar dışında öykülerde yeni anlamlar ve görevlerle kullanılmış pek çok ifade de belirlenmiştir. Örneğin “*bağ, hesapçı, otomobilcilik, şıkır şıkır, ayak yapmak*” sözleri, TS’te yer almakla birlikte, yazar tarafından, sözlükte belirtilmeyen yeni anlamlarla kullanılmıştır. Bunun dışında Akbal, sözlükte sıfat olarak verilen “*izbe, köşe taşı*” sözlerini ad olarak; ad olduğu belirtilen “*eleştirici, kalantör*” sözcükleriniyse sıfat olarak kullanmıştır.
- Çalışmada TS’te tanımlanmış ancak örneği verilmemiş “*açık mektup, çırpıntılı, fındıkçı, kâğıtlık, kemer sıkamak, mandagözü*” gibi otuz üç söz de öykülerden seçilen cümlelerle tanıtılmıştır. Bu sırada sözlükte bir hata da belirlenmiş; “*mandagözü*” sözcüğünün sözlükteki yirmi kuruş biçimindeki açıklamasının, yazarın bu paranın yirmi beş kuruş olduğunu yazdığı cümlelerinden hareketle yeniden değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.
- Akbal’ın öykülerinden tespit edilen, Türkçe Sözlük’e alınmamış ya da sözlükte öykülerdeki anlamlarıyla verilmemiş kullanımların bir kısmı, ağızlarda ve günlük konuşma dilinde karşılaşılan türdendir: *insancık, kıpraşmak, telaşçı, diline yapışmak, içi kaldırmamak, işin gırgırında (olmak), maç oynamak, özlem çekmek, tüyü oynamamak, göz kararlaması, ağız açmamak, alışveriş etmek, altı aylık, yapışmak, yardımcı, gürül gürül, şıkır şıkır, sağlam, fır dönmek, bant* vb. Bu ifadeler, yazarın ölçünlü dilin yanı sıra

ağızlara ve konuşma diline de yer verdiğini gösterirken bunların sözlükte bulunmayışı, Türkçe Sözlük'ün yetersizliğine işaret etmektedir.

Görülüyor ki edebî eserleri sözlüğe katkıları açısından taramak, son derece değerli sonuçlar ortaya koymaktadır. Söz varlığı tespit edilirken edebî eserlerde sunulan zengin ve yeni örneklerle sözlük çalışmaları desteklenebilir. Bu nedenle benzer çalışmalar artmalı; her yazar ve şairin eserleri, sözlüğe katkıları açısından incelenmelidir.

Kaynakça

- AKBAL, Oktay (1946). *Önce Ekmekler Bozuldu*, İstanbul: F-K Basımevi.
- AKBAL, Oktay (1949). *Aşksız İnsanlar*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- AKBAL, Oktay (1953). *Bizans Definesi*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- AKBAL, Oktay (1954). *Bulutun Rengi*, İstanbul: Yenilik Yayınları.
- AKBAL, Oktay (1958). *Berber Aynası*, İstanbul: Yenilik Yayınları.
- AKBAL, Oktay (1967). *Yalnızlık Bana Yasak*, İstanbul: Set Kitabevi Yayınları.
- AKBAL, Oktay (1969). *Tarzan Öldü*, İstanbul: E. Yayınları.
- AKBAL, Oktay (1973). *İstinye Suları*, İstanbul: Sander Yayınları.
- AKBAL, Oktay (1977). *İlk yaz Devrimi*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- AKBAL, Oktay (1979a). *İki Çocuk*, İstanbul: Abece Yayınları.
- AKBAL, Oktay (1979b). *Karşı Kıyılar*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- AKBAL, Oktay (1979c). *Tarzan Öldü*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- AKBAL, Oktay (1981). *Hey Vapurlar Trenler*, İstanbul: YAZKO Yayınları.
- AKBAL, Oktay (1983). *Lunapark*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- AKBAL, Oktay (1988). *Ey Gece Kapını Üstüme Kapat*, İstanbul: Can Yayınları.
- AKBAL, Oktay (1998). *Hücrede Karmen*, İstanbul: Papirüs Yayınları.
- AKBAL, Oktay (2000). *Önce Ekmekler Bozuldu*, İstanbul: Can Yayınları.
- AKBAL, Oktay (2003). *Hücrede Karmen*, İstanbul: Can Yayınları.
- AKIN, Lemi (2014). "Jenerik Marka İsimlerinin Oluşumu ve TDK Sözlüğüne Giriş Şekilleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 31, ss. 19-28.
- AKSAN, Doğan (1996). *Türkçenin Sözoarlığı*, Ankara: Engin Yayınevi.
- AKŞEHİRLİ, Soner (2013). "Türkçe'de Ad+Ad(s)I Biçimindeki Ad Bileşiklerinin Sözlükselleşmesi", 26. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri (24-26 Mayıs 2012)*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Basımevi, ss. 21-31.
- AKTUNÇ, Hulki (1998). *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- AKYALÇIN, Necmi (2007). *Türkçe İnkilemeler Sözlüğü*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- AKYALÇIN, Necmi (2012). *Türkçenin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz*, Ankara: Eğiten Kitap.
- BAŞ, Bayram (2011). "Söz Varlığı ile İlgili Çalışmalarda Kullanılacak Ölçütler", *TÜBAR Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, XXIX, ss. 27-61.

- BÜLBÜL OĞUZ, Betül (2016). "Jenerik Markalar ve Marka Sözcükler: Yapısal Dilbilim Yöntemi ile Bir İnceleme", *Dil Araştırmaları*, S. 19, Ankara, ss. 101-110.
- CAN, Hilal (2012). *Resimsel Kurguda Dışsal ve İçsel Gerçeklik*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı, Eskişehir.
- FELEK, Burhan (1981). "Osmanlı Devrinde Bir Türk Mahallesi Anatomisi", *21.06.1981 tarihli Milliyet Gazetesi*, s. 15; [http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/6dEOat5jgK_x2B_SSRV8iHu3yQ_x3D_x3D_\(e.t.20.05.2017\).](http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/6dEOat5jgK_x2B_SSRV8iHu3yQ_x3D_x3D_(e.t.20.05.2017).)
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (2016). *Türk Dilinde Yapı Bakımından Füller*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet (2005). *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- NİŞANYAN, Sevan (2016). *Kelimebaz*, İstanbul: Everest Yayınları.
- ÖZDEMİR, Hakan (2009). "Refik Halit Karay'ın Üç Nesil Üç Hayat Adlı Eserinden Türk Sözlükçülüğüne Katkıları", *Karadeniz Dergisi*, S. 2, ss. 74-96, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/155461>.
- TEMİR, Ahmet (1996). "Türkiye Türkçesi'ndeki -sal/-sel Sıfat Eki Nereden Geliyor?", *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, ss. 5-7.
- Türk Dil Kurumu. *Büyük Türkçe Sözlük*, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts.
- Türk Dil Kurumu. *Güncel Türkçe Sözlük*, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts.
- Türk Dil Kurumu (1993). *Derleme Sözlüğü II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1993). *Derleme Sözlüğü VIII*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1993). *Derleme Sözlüğü XI*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- UYSAL, İdris Nebi (2012). "Haldun Taner'in Hikâyelerinden Türkçe Sözlük'e Katkıları", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 8, ss. 113-120.
- UYSAL, İdris Nebi (2015). "Salâh Birsal'in 'Şingir Mıngır' Sözcüklerinden Türkçe Sözlük'e Katkıları", *Turkish Studies*, Volume 10/16, ss. 1113-1128.
- UZUN, Nadir Engin (2006). *Biçimbilim Temel Kavramlar*, İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2012). *Türkiye Türkçesi Ad İşletimi (Biçim Bilgisi)*, Bursa: Sentez Yayıncılık.
- YAĞIZ, Nebihat (2006). *1950-1975 Dönemi Türk Sinemasında Karakter Ve Tipler: Türk Sinemasının Türk Toplumuna Bakışı*, (yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sinema-Tv Ana Sanat Dalı Sinema-Tv Programı, İstanbul. http://www.darphane.gov.tr/tr/content.php?parent_id=182&content_id=735, e.t. 30.03.2017.